

Timbres

14 najaar 13

Alle kleuren van het Orgelpark

14 september

Frank Zappa

Yves Rechsteiner

Henri-Charles Caget

27 september

**Ives: Concord
Sonata**

Ralph van Raat

10 november

Wolfgang Rihm

Componistenportret

**Hip hop in het Orgelpark
Hiporgue**

Zaterdag 7 september

ORGELPARK

Welkom in het Orgelpark!

Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. *Timbres* is het tijdschrift van het Orgelpark en biedt achtergrondinformatie bij de vele activiteiten die er elk seizoen plaatsvinden. Het scala is breed: het varieert van concerten met klassieke muziek tot evenementen met film en beeldende kunst. Daarbij speelt nieuwe muziek een hoofdrol. Elk seizoen weer geven we opdrachten voor nieuwe composities.

Het Orgelpark is tevens muziekwetenschappelijk actief. Het werkt met het Orgelpark Kennisprogramma en het Orgelpark Research Program nauw samen met de Bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Het Orgelpark vestigde deze leerstoel in mei 2010.

In het Orgelpark staat het orgel centraal. Als drager van een opmerkelijk divers en kleurig historisch repertoire, maar zeker ook als bron van inspiratie voor nieuwe muziek. Het monumentale gebouw van het Orgelpark, gevestigd aan het Vondelpark in Amsterdam en voorzien van een prachtige akoestiek, voegt er een bijzondere dimensie aan toe.

Een van de hoogtepunten in ons najaarsprogramma is ditmaal het festival rond Charles Ives (1894-1954), van 27 tot 29 september. Ives was internationaal een van de eerste componisten die zich bevrijdden van 19de-eeuwse muzikale tradities, en hij deed dat bovendien geheel alleen. Het leverde een oeuvre op waarin humor en ernst, eenvoud en inventiviteit, rationaliteit en religiositeit hand in hand gaan. Een hoogtepunt van heel andere orde presenteren we op 18 december de Libanese zangeres Elina Khleifich komt dan spirituele liederen uit het Midden-Oosten zingen, begeleid door basist Tony Overwater en toetsenist Rembrandt Toevichs.

Uiteraard vinden ook dit najaar weer de wekelijkse Sandwich-Concerten plaats. Het concept blijft in zijn eenvoud onveranderd: muziek van hoge kwaliteit tijdens een lunchconcert op vrijdagmiddag. Een andere traditie houden we eveneens in ere: begin oktober presenteren opnieuw we ons Min of meer Minimal Festival, ditmaal met onder meer een concert waarin Steve Reich en Johann Sebastian Bach naast elkaar kloeken.

We nodigen u dan ook van harte uit om naar het Orgelpark te komen. En als u ons wilt steunen in de manier waarop we ons inzetten voor de ontplooiingskansen van organisten, componisten en kunstenaars, nodigen we u ook van harte uit om Gastvriend van het Orgelpark te worden. U bent dan een seizoen lang welkom bij alle evenementen, zonder dat u ook maar één toegangsbiljet hoeft aan te schaffen. Bovendien, en dat is nieuw, bent u voortaan als Gastvriend ook bestelroot welkom bij de colleges die onder auspiciën van de bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam worden gegeven. Elders in deze *Timbres* leest u daar meer over. Voor het Gastvriendschap van het Orgelpark betaalt u slechts € 70.

Bent u slechts incidenteel in de gelegenheid onze concerten te bezoeken en wilt u onze muziek evengoed graag ondersteunen? In dat geval nodigen we u van harte uit Vriend van het Orgelpark te worden. Voor € 40 wordt u het Orgelpark als Vriend en wordt u van al onze activiteiten op de hoogte gehouden. Omdat de Belastingdienst dit bedrag ziet als een donatie, mag u het afrekenen van uw belastbaar inkomen.

Wilt u meer weten over het Orgelpark, over het programma, over hoe u kunt reserveren voor concerten of hoe u Gastvriend of Vriend kunt worden, kijk dan op www.orgelpark.nl. Wilt u direct Gastvriend of Vriend worden, bladert dan door naar bladzijde 69. Daar staat wat u moet doen, compleet met een praktische antwoordenkaart.

Wij hopen u binnenkort te mogen begroeten in het Orgelpark!

John Lijmes, artistiek leider

Inhoud

Agenda

Concerten, festivals, symposia...

- 4 Alles op een rij
Wat is er wanneer te doen in het Orgelpark?

Mixtuur

Nieuws en achtergronden bij de concerten

- 12 De orgelmuziek van Wolfgang Rihm
‘Niet het systematisch afgeleide, maar het onvermoed binnentredende geeft kunst leven’
- 18 ‘Samen sterk en nieuw’
‘Hiporgue’ ~ straatcultuur in het Orgelpark
- 24 Robert van Heumen, componist en improvisator
‘Ik beschouw het orgel vooral als een instrument met beperkingen’
- 28 ‘Like distant sounds from a Sabbath horizon’
Charles Ives: muzikaal pionier van het eerste uur
- 34 Componist Klaas de Vries
‘Er moet verleiding zijn’
- 38 Perfect Stranger in het Orgelpark
Yves Rechsteiner speelt Frank Zappa
- 42 Dagboek Orgelpark
Jong talent, ‘Nachthexen’ en ontregelend orgelspel
- 46 Colloquium rond het Van Straten-orgel
Harald Vogel spreekt en concerteert
- 50 Reverse Engineering
Kasia Szwed laat Schweitzer en Zwart ‘live’ concanderen

- 54 Esthetica in het Orgelpark
‘Muziek draait om de mens’
- 58 Vrije Universiteit heet GastVrienden welkom
Colleges Orgelkunde voortaan ook toegankelijk voor GastVrienden

Palet

Gemengde berichten van het Orgelpark

- 60 Libanese muziek in het Orgelpark
Rima Khcheich concerteert
- 62 Op de bres voor de fluit: het Nederlands Fluitorkest
26 dwarsfluiten samen: alsof er een orgel klinkt
- 64 Hoe werkt dat?
Het orgelfront (2)

Lezersservice

Informatie voor Gasten en (Gast)Vrienden

- 66 Het Orgelpark
Een podium met een missie
- 68 Concerten, Muziekweekenden, cursussen...
Hoe duur is een kaartje en waar bestel ik dat?
- 70 Vooruitblik
Het Orgelpark in het voorjaar van 2014
- 72 Colofon
Adressen, auteurs, fotografen en copyright

Wat is er te doen in het Orgelpark?

Concertprogramma tot en met december 2013

AUGUSTUS

Donderdag 29 augustus 20.15 uur

€ 12,50/8,00

DANS & IMPROVISATIE

Katie Duck, workshop

Jacob Lekkerkerker, orgel

Al jaren opent het Orgelpark het seizoen met een week waarin dansers en musici gezamenlijk improviseren o.l.v. choreografe Katie Duck. Dit jaar neemt Jacob Lekkerkerker de orgel improvisaties voor zijn rekening.

UITMARKT

Zaterdag 31 augustus en zondag

1 september

Gratis toegang

UITMARKT

Organisten en andere musici geven een voorproefje van wat het nieuwe seizoen te bieden heeft.

Zaterdag 31 augustus 20.15 uur

Gratis toegang

FILM: PANZERKREUZER

POTEMKIN (1925)

De zijgende film *Panzerkreuzer Potemkin* is in 1925 gemaakt door Sergei Eisenstein. Vanavond vertoont het Orgelpark de film met muziek, *live* geïmproviseerd door organist Joost Langeveld.

Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het volledige Uitmarkt-programma in het Orgelpark.

SEPTEMBER

Zaterdag 7 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00

Hip hop-groep

François Houtart, orgel

Brahim Rachiki, choreografie

Maryem Daoudi: mise en scène

Een Luikse hip hop-groep studeerde een jaar lang op een selectie uit vijf eeuwen orgel-

muziek. Bovendien schreven componisten Régis Campo en François Houtart nieuwe werken voor de hip hoppers.

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

- Toccata en Fuga, in d kleine terts

(BWV 565)

Dietrich Buxtehude (1637-1707)

- Passacaglia, in c kleine terts

Jean-Philippe Rameau (1683-1764)

- Uit Les Indes Galantes

Les Sauvages

François Houtart (1956)

- HipOrgue

Régis Campo (1968)

- Ludus Musicae

Anoniem (14de eeuw)

- Estampie

György Ligeti (1923-2006)

- Ricercata III

Jehan Alain (1911-1940)

- Fantasmagorie

Girolamo Frescobaldi (1583-1643)

- Toccata per l'Elevazione

Louis Vierne (1870-1936)

- Carillon

Vrijdag 13 september 13.13 uur

€ 15,00/9,00

**SANDWICH
CONCERT**

ORGELSOLO: GIJS BOELEN

Gijs Boelen, orgel

Ook dit najaar presenteert het Orgelpark weer SandwichConcerten op de vrijdagmiddag: voorafgaand aan deze concerten worden sandwiches geserveerd. Gijs Boelen, die zes jaar geleden een cd op ons eigen label maakte, opent dit jaar de serie. Boelen presenteert een programma met pop- en jazzmuziek, gespeeld op vier orgels.

Dick Koomans (1957)

- Basso Ostinato

Gunnar Idenstam (1961)

- Scherzo (Polska)

- Intermezzo

- Toccata II

- Aria II

Zsolt Gárdonyi (1946)

- Mozart Changes

Gijs Boelen (1984)

- Super Techno Megamix (première)

Helmut Hoeft (1957)

- Slow Organ

Ad Wammes (1953)

- Miroir

George Gershwin (1898-1937)

- Rhapsody in Blue (bewerking: Gijs Boelen)

Zaterdag 14 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00

FRANK ZAPPA VOOR ORGEL

& PERCUSSIE

Yves Rechsteiner, orgel

Henri-Charles Caget, percussie

Organist en arrangeur Rechsteiner bewandelt ongebruikelijke paden. Zijn nieuwste project is gewijd aan de muziek van Frank Zappa. De Zwitserse organist maakte arrangementen voor orgel en percussie. Op bladzijde 38 staat een interview met Rechsteiner. De muziek van Zappa wordt gepresenteerd in een aantal suites.

Frank Zappa (1940-1993)

- Suite 1

Black Page 1

RDNZL

- Suite 2

Introduction

Peaches En Regalia

Watermelon in Easter Hay

We are not Alone

- Suite 3

Dog Breath Variations

Uncle Meat

G Spot Tornado

- Suite 4

Echidna's Arf (of you)

The idiot Bastard Sun

Yo' Mama

- Suite 5

Let's make the water turn black

- Suite 6

Black Page 2

16

Vrijdag 20 september 13.13 uur

€ 15,00/9,00

**SANDWICH
CONCERT**

VAN STRATEN-ORGEL & ZINK

Léon Berben, orgel

Julia Fritz, zink

Er zijn maar weinig instrumenten waarvan de klank zo vanzelfsprekend versmelt met die het Van Straten-orgel als de zink.

Arnolt Schlick (±1460-na 1521)

- Da pacem (drie verzen)

Thomas Crecquillon (1505-1557)

(zink en orgel)

- Oncques amour

Anoniem

- Uit Buxheimer Orgelbuch (1460/1470)

Je loe amours

Portugaler

Alessandro Striggio (1536-1592)

(zink en orgel)

- Invidioso Amor

Hernando de Cabezón (1541-1602)

- Canción glosada Susane un jour (naar

Orlandus Lassus)

Anoniem (zink en orgel)

- Uit Harmonice Musices Odhecaton

Nostre cambriere

Johannes Ockeghem (±1410-1497)

(zink en orgel)

- Uit Harmonice Musices Odhecaton

Helas ce nest pas sans rayson seyaj

melancolie

Arnolt Schlick

- Maria Zart

Anoniem

- Estampie

- Uit Buxheimer Orgelbuch

Ma douce amour

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594)

(zink en orgel)

- Pulchra es amica mea

18

Zaterdag 21 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00

KOPERSEXTET & ORGEL

Kopersensemble o.l.v. Herman

Jeurissen; Jaap Zwart, orgel;

Gertjan Loot & Karola Haas,

trompet; Herman Jeurissen &

Elske Groen, hoorn; Remco de Jager

& Marijn Migchielsen, trombone

Hoornist Jeurissen stelde een programma samen met Nederlandse muziek voor koperensemble en orgel uit de eerste helft van de zoste eeuw.

Jos de Klerk (1885-1969)

- Prémable voor kopersextet

Hendrik Andriessen (1892-1981)

- Pezzo festoso voor orgel en koperkwartet

- Suite voor koperkwartet

Jacob Bijster (1902-1959)

- Deuxième Choral voor orgel

Marius Monnikendam (1896-1977)

- Concert voor koperkwartet en orgel

PAUZE

Hendrik Andriessen

- Aubade voor koperkwartet

- Toccata voor orgel

- Choral varié voor kopersextet

Albert de Klerk (1917-1998)

- Concerto voor orgel en kopersextet

Woensdag 25 september 20.15 uur

€ 20,00/12,50

KOOR & ORGEL: REQUIEM DURUFLÉ

Laurenscontorij o.l.v. Wiecher

Mandemaker

Hayo Boerema, orgel

In de literatuur voor koor en orgel vormt het *Requiem* van Duruflé een van de hoogtepunten. Eens in de twee jaar wordt dit meesterwerk in het Orgelpark uitgevoerd, telkens in combinatie met een andere koorcompositie.

Louis Vierne (1870-1937)

- Messe Solennelle, in cis kleine terts

(opus 16)

Maurice Duruflé (1902-1986)

- Requiem

60

Vrijdag 27 september 13.13 uur

€ 15,00/9,00

**SANDWICH
CONCERT**

ACCORDEONDUO TOEAC

Pieterneel Berkers en Renée

Bekkers, accordeon

Toeac speelde vorig seizoen voor het eerst in het Orgelpark op de Uitmarkt. Dat geweldige concert was de reden om het duo opnieuw uit te nodigen.

Chiel Meijering (1954)

- Rhythm of Straight Lines

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

- Fantasie, in f kleine terts (KV 608)

Johann Sebastian Bach

- Passacaglia, in c kleine terts (BWV 582)

Gerard Beljon (1952)

- (it takes 2) 2 tango

Modest Mussorgsky (1839-1881)

- Schilderijtentoonstelling

CHARLES IVES-FESTIVAL

Het Orgelpark wijdt drie concerten aan de Amerikaanse componist Charles Ives (1874-1954). Klaas Hoek reconstrueerde enkele van zijn orgelwerken, pianist Ralph van Raat speelt de *Concord Sonata*, het Asko Kamoroor o.l.v. Jos Leussink zingt een selectie uit Ives' vocale werk, het Matangi Quartet speelt onder andere het tweede strijkkwartet en organisten Jochem Schuurman en Age-Freerk Bokma begeleiden en soleren op de verschillende orgels. Zie voor meer informatie over Charles Ives het artikel op bladzijde 28.

Vrijdag 27 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00

IVES: CONCORD SONATA

Ralph van Raat, piano

De tweede sonate van Ives heeft vier delen die elk geïnspireerd zijn op figuren uit het 'New England Transcendentalism': Ralph Waldo Emerson, Nataniel Hawthorne, Bronson en Louisa May Alcott en Henry

24

David Thoreau. Deze (en andere) ‘transcendentalisten’ deelden een perspectief op het leven en de wereld dat zich kenmerkte door geloof in essentiële eenheid in de schepping, het goede in de mens en de superioriteit van inzicht boven logica en ervaring. De *Concord Sonata* is een van de bekendste werken van Ives. In Nederland is pianist Ralph van Raat een groot pleitbezorger van dit experimentele pianowerk.

Charles Ives (1874-1954)
- Concord Sonata
Emerson
Hawthorne
The Alcotts
Thoreau

Zaterdag 28 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00
IVES: STRIJKKWARTET, ORGEL & HARMONIUM
Matangi Quartet:
Daniel Torrico Menacho, viool
Maria-Paula Majoor, viool
Karsten Kleijer, altviool
Arno van der Vuurst, cello
Jochem Schuurman en Age-Freerk Bokma, orgel
Klaas Hoek, harmonium

Ives schreef zijn muziek voor verschillende bezettingen. Veel van zijn muziek is verloren gegaan, maar Klaas Hoek ontdekte in andere composities van Ives sporen van deze verdwenen muziek. Hij nam de vrijheid om op basis van deze sporen de verloren gegane muziek ‘terug te vertalen’ naar orgel, harmonium en strijkers.

Charles Ives (1874-1954)
- Recital Piece for Organ (orgel)
- Walking (strijkkwartet en harmonium)
- At the River
- Uit Strijkkwartet nr. 2
Discussions
Arguments
- Thoreau (orgel)
PAUZE
- Hymn Tune for String Quartet

42

- Scherzo (strijkkwartet)
- The Unanswered Question (strijkkwartet, orgel en harmonium)
- Uit The Celestial Country (strijkkwartet en harmonium)
Intermezzo
- Uit Strijkkwartet nr. 2
The Call of the Mountains

Zondag 29 september 14.15 uur

€ 20,00/12,50
IVES: KOOR, ORGELS & HARMONIUM
Asko Kamerkoor o.l.v. Jos Leussink
Jochem Schuurman en Age-Freerk Bokma, orgel
Klaas Hoek, harmonium

In het afsluitende middagconcert presenteren we werken van Ives in koor-, orgel- en harmoniumbezetting; onder meer een compleet naar orgel getranscribeerd strijkkwartet. Ook wordt een deel uit de *Concord Sonata* op orgel uitgevoerd.

Charles Ives (1874-1954)
- Let There Be Light! (koor, orgel en harmonium)
- Prelude uit Symphony IV (koor, twee orgels en harmonium)
- General William Booth (koor, bariton solo, orgel)
- Three Harvest Home Chorales (koor, orgel en harmonium)
- Two War Songs:
He is There (koor en twee orgels)
In Flanders Fields (koor en harmonium)
- The Alcotts (orgel)
- Variations on America (koor en orgel)

PAUZE

-Strijkkwartet I (orgel)
From the Salvation Army
Choral Fugue
Prelude
Offertory
Postlude
PAUZE
- The Celestial Country (koor, orgel en harmonium)
Prelude, Trio, Chorus

46

- Psalm 67 (koor en harmonium)
- Adeste Fidelis in an organ prelude (koor, twee orgels en harmonium)
- Three Songs (koor, harmonium en orgel)
Religion
Serenity
Immortality
- Song without (good) words (orgel en harmonium)
- Psalm 90 (koor, orgel, harmonium en buisklokken)

OKTOBER

MIN OF MEER MINIMAL FESTIVAL

Het eerste weekend van oktober staat ook dit jaar weer in het teken van ons *Min of meer Minimal Festival*. De Nederlandse klassieke *Canto Ostinato* en werken van grondleggers van het genre, zoals Steve Reich en Terry Riley, worden afgewisseld met minder bekende minimal music maar ook met werken van Johann Sebastian Bach. Het festival draagt niet voor niets de naam *min of meer* minimal.

Vrijdag 4 oktober 13.13 uur

€ 15,00/9,00

MIN OF MEER MINIMAL:
ORGEL & SAXOFOON
Ties Mellema, saxofoon
Berry van Berkum, orgel

Graham Fitkin (1963)
- Watching
Jan Welmers (1937)
- Litanie
Marc Mellits (1966)
- Mara's Lullaby
Terry Riley (1935)
-Dorian Reeds
Berry van Berkum en Ties Mellema
- Improvisatie

50

Vrijdag 4 oktober 20.15 uur

€ 20,00/12,50
MIN OF MEER MINIMAL: CANTO OSTINATO
Aart Bergwerff, orgel
Jeroen van Veen, piano
Sandra van Veen, piano

Canto Ostinato, van de vorig jaar overleden componist Simeon ten Holt, is het bekendste minimal music-stuk uit Nederland. Het Orgelpark brengt net als vorig jaar een versie voor orgel en piano's.

Simeon ten Holt (1923-2012)
- Canto Ostinato

Zaterdag 5 oktober 20.15 uur

€ 15,00/9,00
MIN OF MEER MINIMAL: ENSEMBLE LUNAPARK
Aart Strootman, elektrische gitaar
Ramon Lormans, slagwerk en toetsen
Arnold Marinissen, slagwerk, toetsen en ensembleleiding
Toon Bierman, orgel
Fred Jacobsson, basgitaar

In haar korte bestaan heeft Lunapark snel een naam weten op te bouwen met bijzondere programma's en ijzersterke uitvoeringen. Vanavond staat het ensemble voor de tweede keer in het Orgelpark met een programma boordevol minimal music.

Philip Glass (1937)
- Music in Similar Motion
- Music in Fifths
- Music in Contrary Motion
- Music in the Shape of a Square
Steve Reich (1936)
- 2x5

Zondag 6 oktober 14.15 uur

€ 15,00/9,00
MIN OF MEER MINIMAL: REICH EN BACH
Gerben Gritter, orgel
Matthias Havinga, orgel
Klaas Koelewijn, orgel

62

Christiaan de Vries, orgel

Op uitnodiging van het Orgelpark gaan vier organisten de confrontatie aan tussen de repetitieve muziek van Steve Reich en de strenge vormen van Bachs *Kunst der Fuge* (BWV 1080). Een bijzonder experiment voor vier orgels.

Steve Reich (1936)
- Pendulum music
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Kunst der Fuge: Contrapunctus I
- Kunst der Fuge: Contrapunctus III
- Kunst der Fuge: Contrapunctus VIII
Steve Reich
- Piano Phase (orgelversie)
PAUZE
Steve Reich
- Clapping Music
Johann Sebastian Bach
- Kunst der Fuge: Contrapunctus VII
- Kunst der Fuge: Contrapunctus XIII
Steve Reich
- Phase Patterns

Vrijdag 11 oktober 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, KLARINET & ALT/ MEZZOSOPRAAN
Natascha Reich, orgel
Emirhan Tuga, klarinet
Meriam de Korte, alt/mezzosopraan

De zoste eeuw leverde voor allerlei instrumentcombinaties boeiend repertoire op. Soms zijn deze combinaties bepaald afwijkend – zo schreef Francis Poulenc muziek voor orgel, klarinet en sopraan. Vandaag een concert waarbij deze drie zowel solo, in duo als samen te horen zijn, met een onallegaars beeld van de zoste-eeuwse muziekgeschiedenis als resultaat.

Jean Langlais (1907-1991)
- Te Deum (orgel)
Jan Raas (1942)

38

- By the Way (klarinet)
Arvo Pärt (1935)
- My Heart's in the Highlands (orgel en sopraan)
Franz Schmidt (1874-1939)
- O wie selig seid ihr doch, ihr Frommen (orgel)
Jan Jannes Kerkhof (1960)
- De geannuleerde dag (klarinet en mezzosopraan)
Kees van Eersel (1944)
- Serenade voor klarinet en orgel
Igor Strawinsky (1882-1971)
- Uit Berceuse du Chat (mezzosopraan en orgel)
Kot na pechi
Spi, kot
Baju, baju
Jehan Alain (1911-1940)
- Deuxième fantasie (orgel)
Francis Poulenc (1899-1963)
- Les Bestiaires (orgel, klarinet en sopraan)
Louis Vierne (1870-1937)
- Uit Symfonie VI (orgel)
Finale

Vrijdag 18 oktober 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, PIANO & SOPRAAN:
AMERIKA
Laura Bos, piano
Annette Fischer, sopraan
Anton Doornhein, orgel

Een Amerikaans SandwichConcert: liederen voor sopraan en piano uit de Verenigde Staten, afgewisseld met delen uit de *American Suite* van Jean Langlais.

Jean Langlais (1907-1991)
- Uit Symfonie III (American Suite) (orgel)
Introduction (Big Texas)
Cantabile (Californian Evocation)
Aaron Copland (1900-1990)
- Uit Twelve Poems of Emily Dickinson (sopraan en piano)
Why do they shut me out of heaven

When they come back
I felt a funeral in my brain
Sleep is supposed to be
Going to heaven
The chariot
Jean Langlais
- Uit Symfonie III (orgel)
Intermezzo (Scherzo-Cats)
Libby Larsen (1950)
- Uit Chanting to Paradise (sopraan en piano)
In this short life
By a departing light
Out of sight
- Uit Aspects of Glory
Tambourines!
John Corigliano (1938)
- Mr. Tambourineman (sopraan en piano)
Jean Langlais
- Uit Symfonie III (orgel)
Un dimanche matin à New-York (New
York on a Sunday Morning)
Orage (Storm in Florida)

Zaterdag 19 oktober 20.15 uur
€ 15,00/9,00

STRIJKKWARTET & ORGEL:
PREMIÈRES
Quartetto Prometeo
Una Cintina, orgel

Quartetto Prometeo behoort tot de top
van het Italiaanse muziekleven en is ook
internationaal een veelgevraagd ensemble.
Op het programma vandaag de Nederlandse
première van het negende strijkkwartet van
Salvatore Sciarrino en twee premières van
composities van de Nederlandse Argentijn
Claudio F. Baroni.

Claudio F. Baroni (1965)
- Strijkkwartet II (2012-2013, première)
Morton Feldman (1926-1987)
- Principal Sound (1980, orgel)
Claudio F. Baroni
- Trio voor viool, cello en orgel (2012,
première)
PAUZE
Giacinto Scelsi (1905-1987)
- In Nomine Lucis (1974, orgel)

Salvatore Sciarrino (1947)
- Strijkkwartet IX (2012)

Woensdag 23 oktober 20.15 uur
€ 20,00/12,50

KOOR, ORGEL & ENSEMBLE
Capella Frisiae o.l.v. Béni Csillag
Jochem Schuurman, orgel
Slagwerkorkest Youth Percussion
Pool o.l.v. Tatiana Koleva

Vanavond hoort u de *Messe des Pauvres* van
Erik Satie en het spectaculaire concert voor
slagwerkorkest en orgel van Lou Harrison.
Daarnaast een hoogtepunt uit Bachs koor-
werken: het motet *Jesu, meine Freude*.
Bijzonder zijn ook de zelden gespeelde
orgelkoralen van Satie, evenals *Wesley's*
Challenge van de Amerikaanse minimalist
Tom Johnson.

Erik Satie (1866-1925)
- Messe des Pauvres (koor en orgel)
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Jesu, meine Freude (koor en orgel)
PAUZE
Erik Satie
- Douze Petite Chorales (orgel)
Lou Harrison (1917-2003)
- Concert voor slagwerkorkest en orgel
Tom Johnson (1939)
- Wesley's Challenge (koor)

Vrijdag 25 oktober 13.13 uur
€ 15,00/9,00

SANDWICH
CONCERT

ORGEL & TROMBONE: VAN RIJEN
& BIERLING
Geert Bierling, orgel
Jörgen van Rijen, trombone

Het is opmerkelijk dat er na de Renaissance
en Barok niet veel meer werk voor de
combinatie orgel en trombone geschreven
is. Vanmiddag een overzicht: naast 'oude
muziek' staan ook bewerkingen en 'nieuwe'
composities op het programma.

Girolamo Frescobaldi (1583-1643)
- Canzon Prima (baroktrombone)
Van Straten-orgel

Geert Bierling
- Improvisatie
Van Leeuwen-orgel
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Uit Cellosuite nr. 2 (BWV 1008)
Sarabande
Menuet 1
Menuet 2

Molzer-orgel
Alfred Schnittke (1934-1998)
- Schall und Hall
Sauer-orgel
Johann Sebastian Bach
- Ciaccona voor vioolsolo (BWV 1004,
bewerking Geert Bierling)
Max Reger (1873-1916)
- Romanze
Verschueren-orgel
Alexandre Guilmant (1837-1911)
- Morceau Symphonique
Gustav Holst (1874-1934)
- Duet for Trombone and Organ

Zaterdag 26 oktober 15.00 uur
€ 12,50/8,00

COLLOQUIUM VAN
STRATEN-ORGEL
Harald Vogel, orgel

Harald Vogel geldt wereldwijd als een van
de meest vooraanstaande kenners van oude
orgels en oude orgelmuziek. Vandaag stelt
hij scherp op het Van Straten-orgel, in het
kader van het Orgelpark Research Project
'Het Van Straten-orgel als historisch docu-
ment'. Harald Vogel zal het Van Straten-
orgel uitvoerig bespelen in zowel originele
muziek als improvisaties, en daarop, al
discussiërend met het publiek, reflecteren.
Daarbij zal hij met name stilstaan bij een van
de belangrijkste aspecten van laat-middel-
eeuwse orgelmuziek: welke stemming past

daar eigenlijk het beste bij? De midden-
toonsstemming verschilt immers sterk van
de Pythagoreïsche stemming. Wat zijn de
kenmerken ervan en hoe vertalen die zich in
muzikale kansen en beperkingen?

NOVEMBER

Vrijdag 1 november 13.13 uur
€ 12,50/8,00

SANDWICH
CONCERT

DRAAIORGEL THE BUSY DRONE

Enkele keren per jaar staat The Busy Drone
centraal in een programma met uitsluitend
muziek voor draaiorgel. Vanmiddag klinkt in
ieder geval een nieuwe compositie van Hans
Müller; verder een selectie uit de werken
die de afgelopen jaren voor het instrument
geschreven zijn.

Zondag 3 november 14.15 uur
€ 15,00/9,00

ORGEL, ENSEMBLE & ELEKTRONICA:
PREMIÈRES
Dominik Blum, orgel
Marco Blaauw, trompet
Shackle: Anne La Berge, fluit en
Robert van Heumen, laptop

Een virtuoze kettingreactie in ruis en klank,
zo noemen de spelers van vanmiddag het
programma. De MIDI-mogelijkheden van de
speeltafel van het Sauer-orgel, de microto-
nale experimenten van trompettist Blaauw
en het proces van het manipuleren van
opgenomen klank komen in verschillende
instrumentencombinaties aan bod. Op het
programma staan drie premières. Robert
van Heumen schreef *The First Law of Kipple*
(*FLoK*) in opdracht van het Orgelpark. Zie
voor een interview met Robert van Heumen
bladzijde 24.
Luc Ferrari (1929-2005)
- Visages V part 1 & 2 (1959)
David Dramm (1961)
- [Nieuw werk voor trompet] (2013, première)

- Chaincurve (2006-2007)
PAUZE
Robert van Heumen (1968)
- The First Law of Kipple (2012, première)
- Shackle Affair: Organ (2013, première)

Vrijdag 8 november 13.13 uur
€ 15,00/9,00

SANDWICH
CONCERT

FILM: TARTÜFF VAN MURNAU
Jörg Abbing en studenten

Na eerdere succesvolle filmbegeleidingen
zijn Jörg Abbing en zijn studenten van
de Hochschule für Musik uit Saarbrücken
opnieuw te gast in het Orgelpark. Ditmaal
begeleiden ze de film Tartüff uit 1925.

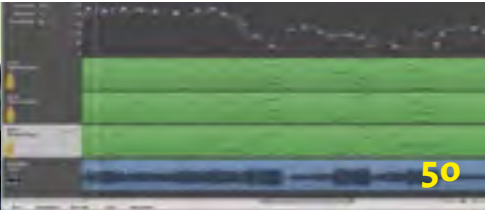
Friedrich Wilhelm Murnau (1888-1931)
- Tartüff (1925)

Zondag 10 november 14.15 uur
€ 15,00/9,00

WOLFGANG RIHM:
COMPONISTENPORTRET
Docenten en koor van de
Hochschule für Musik uit
Saarbrücken
Jörg Abbing, orgel

Wolfgang Rihm (1952) schreef een aantal
(nog niet uitgegeven) werken voor orgel.
Het Orgelpark presenteert naast deze
orgelwerken twee liedcycli voor piano en
zangstem en een keuze uit de *Passionsmo-
tetten*.
Op bladzijde 12 staat een artikel over Rihm.

Wolfgang Rihm (1952)
- Toccata, Fuge und Postludium (2012)
(orgel)
- Passionsmotetten (koor)
- Twee Fantasien (orgel)
- Zes liederen naar gedichten van Karoline
von Günderode (sopraan en piano)
PAUZE
- Bann, Nachtschwärmerei (orgel)
- Lavant-Gesänge (2001-2002) (piano en alt)

- Siebengestalt (orgel en tamtam)

Vrijdag 15 november 13.13 uur
€ 15,00/9,00

SANDWICH
CONCERT

LITOUWSE, FRANSE EN
NEDERLANDSE MUZIEK
Renata Lesieur, orgel
Matthias Havinga, orgel

Een aantal keren per jaar nodigt het
Orgelpark buitenlandse conservatorium-
klassen uit om een masterclass bij een
Nederlandse docent te volgen. Met veel
plezier ontvangen we dit najaar de orgelklas
uit Vilnius. Renata Lesieur, die de orgel- en
klavecimbelafdeling van de Litouwse
Muziek- en Theateracademie in Vilnius leidt,
concerteert vanmiddag samen met Matthias
Havinga, die deze week de masterclass in
Amsterdam verzorgt. Op het programma
muziek van onder anderen Vierne en Dupré
en Nederlandse en Litouwse orgelmuziek.
Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het
volledige programma.

Zaterdag 16 november 20.15 uur
€ 15,00/9,00

MUZIEKTHEATER: 'HONDERD
NACHTEN, HONDERD JAREN'
Klaas de Vries, compositie
Dunja Jovic, regie en choreografie
Gerrie de Vries, sopraan
Jellantsje de Vries, viool
Matthijs Koene, panfluit
Rafael Vanoli, elektrische gitaar
Tatiana Koleva, slagwerk
Age-Freerk Bokma, orgel
René Uijlenhoet, elektronica

Koor bestaande uit leden van Studium
Chorale en Capella Amsterdam *Honderd*
nachten, honderd jaren is een muziek-
theatervoorstelling over gekmakende liefde
en ongenaakbare schoonheid, gekoesterde
dromen en verloren illusies, jong zijn en
ouder worden en het eeuwige mysterie van
de tijd en de dood. Vrij naar *Sotoba Komachi*,

een Noh-spel uit de Japanse middeleeuwen, aangevuld met fragmenten uit gedichten van onder anderen Drummond de Andrade en Fernando Pessoa. Samengesteld en geschreven door Gerrie de Vries. Op blad-zijde 34 staat een interview met Klaas en Gerrie de Vries.

Woensdag 20 november 20.15 uur

€ 20,00/12,50
KOOR, ENSEMBLE & ORGEL: SCHNITTKE
Musica Vocale o.l.v. Rob Vermeulen Andries van Rossem, orgel
Alfred Schnittke behoort tot de belangrijkste componisten van de 20ste eeuw. Naast zijn Requiem voor koor, ensemble en orgel klinken vanavond twee solowerken voor orgel en *Schall und Hall* voor orgel en trombone.

Alfred Schnittke (1934-1998)
- Requiem
- Zwei kleine Stücke (orgel)
- Schall und Hall (orgel en trombone)

Vrijdag 22 november 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, PIANO & HOORN
Herman Jeurissen, hoorn
Gerrie Meijers, orgel en piano
Herman Jeurissen en Gerrie Meijers zijn geen onbekenden in het Orgelpark. Vandaag spelen beide musici samen. Ze maakten een gevarieerd programma dat drie eeuwen en half Europa omspant voor orgel, piano en hoorn in duo- en solobezetting.

Olivier Messiaen (1908-1992)
- Appel Interstellaire
Franz Liszt (1811-1886)
- La lugubre gondola
- Evocation à la Chapelle Sixtine
Julius Röntgen (1855-1932)
- Uit Jotunheim (Suite über Norwegische Volksweisen)

Lento, ma un poco andante
Vivo ed energico
Johan Wagenaar (1862-1941)
- Inleiding en Fuga over een Russisch Thema (opus 47)
Sofia Gubaidulina (1931)
- Zwei Stücke
In der Ferne
Die Jagd
Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)
- Ach Gott vom Himmel sieh darein (KV 620b)
Willem Spandau (1741-1809)
- Hoorconcert nr. 1, in Es grote terts
Allegro vivace
Adagio
La Chasse (allegro)

Zaterdag 23 november 20.15 uur

€ 15,00/9,00
FLUITORKEST & ORGEL: FRANSSENS & BULSINK
Het Nederlands Fluitorkest o.l.v. Jorge Caryevschi
Liga Vilmane, orgel
Het Nederlands Fluitorkest heeft een bezetting die nog het meest op een orgel lijkt. Vanavond gaan de 'twee' blaasinstrumenten de confrontatie aan in nieuw werk van Wilbert Bulsink.

Matthias Kadar (1977)
- Ombres
Wilbert Bulsink (1983)
- [Nieuw werk] (première)
Joep Franssens (1955)
- Harmony of the Spheres Part III

Vrijdag 29 november 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL & ALTVIOOL: KERK & SYNAGOGE
Matthias Havinga, orgel
Semjon Kalinowsky, altviool
In het programma *Church meets Synagogue*

worden speciaal voor de synagogale traditie gecomponeerde stukken afgewisseld met kerkmuziek. Havinga deed uitgebreid onderzoek naar orgelspel in synagogen en zocht contact met Semjon Kalinowsky, kenner van het joodse repertoire.

Henry Eccles (1671-1742)
- Kirchensonate, in g kleine terts
Largo
Allegro
Adagio
Allegro vivace
Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809-1847)
- Uit Sonata VI
Vater unser im Himmelreich
Albert Kellermann (1838-1920)
- Hebräische Melodie (opus 23)
Louis Lewandowski (1821-1894)
- Uit Fünf Fest-Praeludien (opus 37)
Prelude 'Kol Nidre'
Herman Berlinski (1910-2001)
- Uit Sinfonia II for organ
Prelude for Yom Kippur
Max Bruch (1838-1920)
- Kol Nidre (opus 47, altviool en orgel)
PAUZE
Louis Lewandowski
- Uit Fünf Fest-Praeludien (opus 37)
Prelude for Rosh Hashanah
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Uit Matthäus Passion (BWV 244)
Erbarme dich, mein Gott
Friedrich Gernsheim (1839-1916)
- Elohenu (Hebräischer Gesang)
Ben Feij (1937)
- Matowoe
Fernand Halphen (1872-1917)
- Prière
Ernest Bloch (1880-1959)
- Prayer
Jehan Alain (1911-1940)
- L'année liturgique israélite
Antonio Vivaldi (1678-1741)
- Concerto C-Dur
Allegro
Largo
Allegro

DECEMBER

Vrijdag 6 december 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGELSOLO: ORGANISTEN UIT BIRMINGHAM
Kurt Rampton, William Weir, Jonathan Stamp, William Drakett
Nick Wearne en Richard Pinel, orgel
Met een concert getiteld *Van Franck tot Reger* presenteert de orgelklas van Birmingham zich in het Orgelpark. Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het volledige programma.

Zaterdag 7 december 20.15 uur

€ 15,00/9,00
NIEUWE ENGELSE MUZIEK VOOR ORGEL
Kurt Rampton, William Weir, Jonathan Stamp, William Drakett
Nick Wearne en Richard Pinel, orgel.

De orgelklas van het conservatorium van Birmingham speelt werken van collega-studenten compositie. Na de geslaagde samenwerking vorig jaar met de componisten Joe Cutler en Ed Bennett uit Birmingham, in een project met orkest de ereprijs, ontstond het idee om studenten compositie nieuwe werken voor het Orgelpark te laten schrijven. Zowel de orgels, het draaiorgel en de MIDI-mogelijkheden van de instrumenten zijn hun uitgangspunten. Gedurende een week in Amsterdam worden de composities afgerond en bijgeschaafd.

Vrijdag 13 december 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, DECLAMATIE & GREGORIAANS
Gemma Coebergh, orgel

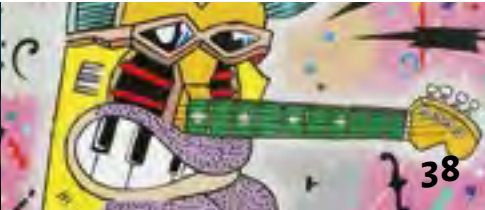
Gonny van der Maten, orgel en voordracht
Schola Cantorum Amstelodamensis o.l.v. Lourens Stuifbergen
Met een programma getiteld *Jozef en Maria* luidt het Orgelpark de Kersttijd in. De Nederlandse organist en componist Albert de Klerk schreef muziek voor een declamatorium op tekst van Michel van der Plas. Het kerstprogramma is samengesteld met muziek van de 15de eeuw tot de 20ste eeuw.

Jacob Obrecht (1457-1505)
- Antifoon Salve Regina
- Orgelfantasie over Salve Regina
Michel van der Plas (1927)
- Gedicht: Anna tot Jozef
Albert de Klerk (1917-1998)
- Variaties voor orgel over Noël Joseph est bien marié (Allegretto en drie variaties)
Charles Tournemire (1870-1939)
- Uit In Assumptione Beata Maria Virgine
Offertoire
Offertorium Assumpta est Maria
Paraphrase-Carillon
Antifoon Ego dormivi
Antifoon Salve Regina
Hymne Ave maris stella
Albert de Klerk (muziek)
Michel van der Plas (tekst)
- Declamatorium 'De lof van mijn man' (voor spreekstemmen en orgel)

Woensdag 18 december 20.15 uur

€ 15,00/9,00

LIBANESE KERST: RIMA KHCHEICH
Rima Khcheich, sopraan
Rembrandt Frerichs, orgel
Tony Overwater, contrabas
Zangeres Rima Khcheich geniet een enorme populariteit in haar geboorteland Libanon en het Midden-Oosten. Ook Europa veroverd ze inmiddels. Een van haar vaste muzikale partners is bassist Tony Overwater. Begeleid door toetsenist Rembrandt Frerichs en Overwater zingt Rima Khcheich vanavond onder meer spirituele liederen.

Vrijdag 20 december 20.15 uur

€ 15,00/9,00

KERST: LA NATIVITÉ DU SEIGNEUR
Willem Tanke, orgel
Traditiegetrouw speelt Messiaen-specialist Willem Tanke ook dit jaar in de aanloop naar Kerst *La Nativité du Seigneur*. De orgelcyclus uit 1935 bestaat uit negen meditaties over de geboorte van Christus.

Olivier Messiaen (1908-1992)
- La Nativité du Seigneur
La Vierge et l'enfant
Les Bergers
Desseins éternels
La Verbe
Les enfants de Dieu
Les Anges
Jésus accepte la souffrance
Les Mages
Dieu parmi nous

Zondag 22 december 14.15 uur

€ 20,00/12,50

KERST: A CEREMONY OF CAROLS
Capella Isalana o.l.v. Klaas Stok
Erwin Wiersinga, orgel
Ernestine Stoop, harp
Het Orgelpark sluit het jaar af met een programma voor koor, orgel en harp. Net als andere jaren wordt in ieder geval *A Ceremony of Carols* van Benjamin Britten ten gehore gebracht. Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het volledige programma.

De orgelmuziek van **Wolfgang Rihm**

‘Niet het systematisch afgeleide, maar het onvermoed binnentredende geeft kunst leven’

Het Orgelpark is er trots op een van de belangrijkste componisten van dit moment centraal te kunnen stellen: de in 1952 in Karlsruhe geboren en daar altijd gebleven Wolfgang Rihm. Zijn enorme oeuvre, zijn dito productiviteit en vooral de diversiteit en kwaliteit van zijn muziek, maken hem tot een bijna klassieke geweldenaar. Op zondag 10 november vindt het aan Wolfgang Rihm gewijde concert in het Orgelpark plaats.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de klassieke muziek als het ware opnieuw uitgevonden. Componisten als Karlheinz Stockhausen, Pierre Boulez en John Cage kwamen met radicaal nieuwe compositorische systemen, technieken en theorieën, en met prachtige avantgardistische composities. Geïnspireerd door de twaalftoonmuziek van de late Arnold Schönberg en van Anton Webern, ontwikkelden zij systematische manieren van componeren die alle muzikale aspecten betroffen: toonhoogte, tijdsduur, luidheid, klankkleur, vorm, etc. Zij baseerden zich niet op de al bestaande muzikale ‘taal’, met het tonale systeem van ‘do-re-mi’-toonladders en hiërarchische toonstructuren; integendeel, ze stelden eigen systemen op. Serialisten als Stockhausen en Boulez waren gericht op beheersing; de aleatoriek van John Cage daarentegen gaf ruimte aan toevalsprocedures. Beide benaderingen, schijnbaar tegengesteld, hadden veel met elkaar gemeen: bovenal een analytische benadering van het muzikale materiaal.

Rihm: contra systematisch componeren

Na deze radicale explosie van vernieuwing, was het de vraag wat er daarna nog aan kon worden toegevoegd door de volgende generatie. Wolfgang Rihm kwam in de jaren ’70 met een onverwacht antwoord. Hij keerde zich tegen het systematische componeren. Hij bedenkt geen structuur voorafgaande aan de compositie, maar componeert als het ware op het moment zelf. Zijn werkwijze is intuïtief en subjec-

tief. Maar niet naïef, integendeel. Zijn enorme kennis van het Europese klassieke muziekrepertoire dringt op een vanzelfsprekende manier zijn muziek binnen, op een hoogst persoonlijke wijze. Tegelijkertijd is zijn werk gebaseerd op een soort oer-muzikaliteit, vanzelfsprekend bewegend tussen uitersten, met een enorme energie en spanning. Rihm stelt zich voor dat hij ‘een groot muziekblok’ in zich heeft. Iedere compositie maakt deel uit van deze bron.

Literatuur en beeldende kunst

Rihm laat zich niet alleen inspireren door muziek van bijvoorbeeld Mahler, Debussy en Varèse; hij engageert zich ook met literatuur en beeldende kunst. De heftigheid, intensiteit en spontaniteit van Rihms muziek weerspiegelt zich bijvoorbeeld in die van geliefde auteurs als Artaud en Hölderlin. De Duitse filosoof Friedrich Nietzsche en de Grieks-mythologische Dionysos waren onderwerp van de opera die in Nederland werd uitgevoerd tijdens het Holland Festival 2011. Voor zijn muziektheater werd Rihm geïnspireerd door de krank-

Auteur

Hannah Bosma is musicoloog en publiceert internationaal over elektro-akoestische muziek.

In 2012 waren de Europäische Kulturtag in Karlsruhe aan Wolfgang Rihm en zijn muziek gewijd, onder de titel Musik Baut Europa – Wolfgang Rihm. Overal in de stad was dat duidelijk merkbaar. Niet alleen vanwege de reclame op trams, maar ook door kleine tekens her en der in de stad, zoals deze foto’s van de ‘XXL-Taschen’ tonen. De Kulturtag in Karlsruhe vonden voor de 21ste keer plaats.

zinnige Franse theater-visionair Antonin Artaud, die een totaaltheater voor ogen had waarin alle zintuigen maar vooral het onbewuste direct werden aangesproken.

Vrijheid!

Op de vraag wat voor hem muziek is, is Rihms antwoord: 'Vrijheid!' De vrijheid van het zelf maken. Expressieve vrijheid. De vrijheid van muzikale mogelijkheden. Deze fundamentele levensdrang verklaart misschien de enorme compositorische productiviteit die Rihm al sinds zijn adolescentie aan de dag legt. Het verklaart ook zijn afkeer van compositiesystemen. Een mooi voorbeeld is Rihms voorkeur voor de vrij-atonale muziek van Arnold Schönberg, en niet voor de systematische twaalftoonstechniek die Schönberg daarna ontwikkelde. ‘Niet het systematisch afgeleide, maar het onvermoed binnentredende geeft kunst leven.’ Hoe verhoudt die vrijheid zich dan tot het muzikale verleden, dat zo’n grote rol speelt in Rihms muziek? Het gaat hier om een schijntegenstelling. Muziek bestaat uit het muzikale verleden, zegt Rihm – niet in de zin van een archief of geschiedenisboek, maar als actualiteit: de muziek die heden ten dage beluisterd en gespeeld wordt, is grotendeels in het verleden gecomponeerd maar is actueel in het heden. Dit repertoire vormt muziek. Rihms muziek is geen sentimentele imitatie van het klassieke repertoire; in zijn muziek is de andere muziek

verwerkt op een hoogst eigen wijze. Vanuit de bestaande muziek wil hij als componist zelf muziek maken. Zo’n vrijheid behelst geen makkelijke naïviteit, maar juist diepe kennis.

Woekering

Rihms vrijheid neemt ook de vorm aan van woekering. Zijn gigantische, diverse oeuvre lijkt op zich al een woekering van muziek. Daarin tekenen zich na verloop van tijd wel groepen en series van composities af, met verwante uitgangspunten en thematiek. Rihm verwerkt daarbij niet alleen de historische muziek van anderen, maar ook zijn eigen muziek. Als waren het over elkaar geschilderde verflagen, gebruikt hij oudere composities als basis voor nieuwe.

Orgelmuziek

In de loop van de tijd heeft Rihm zijn eigen muzikale prehistorie opengesteld met de publicatie van vroege jeugdwerken. Een treffend voorbeeld zijn de orgelwerken, die in 2012 op cd werden uitgebracht. In het grote oeuvre van Rihm neemt het orgel een bijzondere plaats in: als 15-jarige componeerde hij enkele stukken voor orgel; in 1980 nam Rihm met *Bann, Nachtschwärmerei* als het ware afscheid van zijn oude orgel-experimenten. Daarna plaatste Rihm het orgel alleen nog in de hoofdrol met *Unbenannt IV* (2002/04) voor orkest met orgel; al komt het orgel nog wel een enkele keer voor in zijn composities,

Rihms muziek doet denken
aan allerlei andere muziek:
Satie's ironische houterig-
ontroerende frasering,
slepende liturgische hymnen,
de hinkende, rauwe melodieën
en ritmes van Bartók, de grote
Franse orgeltraditie...

zoals in *Vigilia* (2006) voor kamerkoor en ensemble, uitgevoerd in februari 2013 in het Orgelpark.

Eind jaren '60 had de jonge Rihm de mogelijkheid om op grote orgels te spelen, 's nachts in donkere kerken. In de 'herinnerings-suite' *Bann, Nachtschwärmerei* roept hij de spookachtige sfeer en enge geluiden op. Over zijn vroege orgelwerken zegt Rihm: 'Het orgel was toen ook mijn orkest, dat men mij toen nog niet wilde geven, wat natuurlijk normaal is.' Bijzonder is dat in de vroege orgelwerken de muziek van de volwassen Rihm al zo goed te herkennen is. De heftigheid, de contrasten, de rijkdom aan klankkleur, de plotselinge overgangen, de verwerking van bestaande muzikale stijlen, wringende dissonanten afgewisseld met bekende traditionele akkoorden, vreemde samenklanken, fluisterende tonen, spookachtig nagalmende klankblokken... De muziek doet denken aan allerlei andere muziek: Satie's ironische houterig-ontroerende frasering, slepende liturgische hymnen, de hinkende, rauwe melodieën en ritmes van Bartók, de grote Franse orgeltraditie...

Papier

Rihms orgelcomposities zullen op ieder orgel natuurlijk anders klinken. Dat is dan ook de reden dat Rihm in de partituur van *Unbenannt IV* nauwelijks aanwijzingen voor de registratie heeft gezet. Het iede-

re-keer-anders-klinken van een compositie is juist wat muziek levend maakt. Toch heeft Rihm zich niet begeven op het terrein van improvisatie en open vorm; integendeel, hij keerde zich daar in het begin van zijn carrière juist tegen, tegen de heersende avant-gardistische mode in. Hij nam stelling door zijn composities op papier vast te blijven leggen. Echter, zijn enorme productiviteit, zijn intuïtieve, directe manier van componeren, het rauwe, heftige, expressieve karakter van zijn muziek, het steeds opnieuw uitwerken van bepaalde thema's, het maken van nieuwe versies en het verwerken van zijn oudere stukken in nieuwe composities, brengt teweeg dat zijn werk voortwoekert en dat zijn muziek blijft stromen.

Samen sterk en nieuw

‘Hiporgue’ ~ straatcultuur in het Orgelpark

Het Orgelpark en dans: een prima combinatie. Serge Schoonbroodt, organist in Luik, presenteert op zaterdag 7 september het project *Hiporgue*. De kern ervan is Hip hop, de bekende straatdans, maar dan in combinatie met orgelmuziek. Marijn Dulfer zocht Schoonbroodt op om van hemzelf te horen wat die combinatie zoal aan kansen biedt.

Auteur

Marijn Dulfer specialiseerde zich tijdens haar studie Kunstgeschiedenis in multidisciplinaire kunst. Haar aandacht gaat uit naar de relatie tussen beeldende kunst, dans en muziek. Ze heeft voor meerdere gezelschappen gewerkt, waaronder De Nederlandse Opera en dansgroep LeineRoebana.

Initiatiefnemer en artistiek directeur van *Hiporgue* is Serge Schoonbroodt. Net als zijn vader organist Hubert Schoonbroodt besloot hij zijn leven te wijden aan muziek. Hij studeerde orgel aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel en zong in het koor van de Notre-Dame. Zijn carrière als organist begon met de cd-opname van werken van Jacques Boyvin op het historische Parisot-orgel van de Notre-Dame de Guibray. Deze cd is een opmaat voor een lange reeks gewijd aan de Franse barokke meesters gespeeld op historische orgels.

Circusacts

Muziek is voor Serge Schoonbroodt een middel om mee te bouwen aan een multiculturele, open en tolerante maatschappij. Door het orgel te combineren met andere disciplines wil hij verschillende werelden bij elkaar brengen. Zo presenteerde hij tijdens zijn festival *La Fête de l'Orgue* in Luik circusacts en moderne dans op orgelmuziek in een kerk. Speciaal voor kinderen maakte hij het poppenspel *Peter en de wolf* op muziek van Prokofiev waarbij het orgel de marionetten tot leven deed komen. Alle projecten vinden plaats in een kerk, een bewuste keuze van Serge Schoonbroodt: ‘De meest orgels bevinden zich in kerken maar die lopen langzaam leeg. Sommige sluiten zelfs. Daarmee verdwijnt ook het publiek voor het orgel. Dit wil ik voorkomen door van het orgel een eigen, op zichzelf staande cultuur te maken. Ik wil het orgel uit de kerk halen en nieuwe mensen naar de kerk halen.’

Van de straat de kerk in

Met *Hiporgue* haalt Serge Schoonbroodt jonge dansers van de straat de kerk in door hen te laten dansen op *live* orgelmuziek in een kerk. ‘Het orgel is oud en statig. Hip hop is jong en van de straat. Beiden hebben een reputatie die niet altijd even positief is, maar samen zijn ze sterk en nieuw. Door middel van hip hop wil ik jongeren naar oude muziek laten luisteren. Hopelijk leren ze door erop te dansen de muziek begrijpen en waarderen.’

De dansers zijn afkomstig uit verschillende hip hop-groepen die trainen bij culturele jongerencentra. In zes maanden tijd maken de choreografen samen met deze jonge hip hop-dansers choreografieën op verschillende stukken orgelmuziek. Zowel oude muziek als hedendaagse composities van de Franse componist Régis Campo. *Hiporgue* start tijdens het orgelfestival in de Sainte-Marguerite kerk in Luik en gaat daarna op reis door Europa. De dansers uit Luik gaan samen met de choreografen naar Duitsland. Hier zullen ze een week lang voorstellingen geven met een organist die aangewezen is door de ontvangende stad. Vervolgens trekken de choreografen met dansers uit Duitsland naar Nederland om daar een voorstelling te geven in het Orgelpark. Aan het eind van het project zullen alle jongeren uit de verschillende landen samen dansen.

In het kader van het project *Hiporgue* is een fotoserie gemaakt die toont hoe actief en complex hip hop kan zijn. De foto's tonen onder meer de dansers die in het Orgelpark zullen optreden.

Hip hop

Toen Serge Schoonbroodt de hip hop-dansers vroeg mee te werken aan het project waren ze meteen enthousiast. Ze hadden nog nooit eerder met een orgel gewerkt. Voor hen is het een geweldige kans om kennis te maken met het orgel en de muziek, maar ook om het orgelpubliek de rijkdom van hip hop te laten zien. ‘Helaas heeft hip hop niet zo’n goed imago. Veel mensen associëren het met graffiti en gangsters,’ zegt een van hen. ‘Dat beeld klopt al lang niet meer. De hip hop-beweging is ontstaan in de jaren zeventig in de ghetto’s van New York, maar is zich blijven ontwikkelen. Het is nu veel complexer.’ Hip hop is nauw verbonden met hedendaagse dans, kunst, film en muziek. De uitvoeringen zijn niet meer voorbehouden aan de straat maar ook te zien in videoclip, commercials en theaters. Zo is de hip hop-cultuur in een korte tijd doorgedrongen tot alle lagen van de maatschappij.

Basics

Binnen de grote variëteit aan bewegingen en stijlen kent hip hop enkele grondvormen. De bekendste is *breakdance* (‘b-boying’) waarin snelle pasjes op de grond worden afgewisseld met acrobatische sprongen, handstands en *freezes* (het blijven stilstaan in zo’n pose). *Popping & Locking* wordt gekenmerkt door zowel schokkende,

robotachtige als soepele, vloeiende bewegingen in *slowmotion*. Er is ook mimegebruik. Tot slot zijn er de harde, agressieve bewegingen van *krumping*. Expressie en originaliteit staan centraal bij hip hop. Een hip hopper wil zich onderscheiden van anderen en ontwikkelt een dansstijl die past bij zijn of haar lichaam.

Geen beat maar Bach

De mix van stijlen en culturen maakt het een uniek project. Een kerk, een orgel, de straat, hedendaagse dans en *b-boys*, het is een grote uitdaging om dit alles samen te brengen. ‘We komen van verschillende werelden en voor ons allen is het de eerste keer dat we met elkaars wereld in aanraking komen. We willen ontzettend graag samenwerken maar het kost tijd om elkaars taal te begrijpen.’ Door veel naar orgelmuziek te luisteren zijn de dansers de muziek gaan begrijpen en waarderen. Serge Schoonbroodt deelt zijn passie en enthousiasme voor het orgel en reikt handvaten aan om begrijpend te luisteren. Zo geeft hij bijvoorbeeld thema’s en herhalingen aan. Door het ontbreken van de duidelijke beat die hip hop-muziek kenmerkt moeten de dansers heel anders te werk gaan. In plaats van bewegingen maken op de beat nemen ze nu de melodie als uitgangspunt.

‘Muziek begrijpen door te bewegen’

De choreografie ontstaat op *live* muziek in de kerk, met Serge Schoonbroodt achter het orgel. Deze choreografie vormt de basis van de voorstelling en wordt tijdens het proces verder aangevuld met materiaal dat de jonge dansers zelf ontwikkelen. ‘We willen ze door middel van de bewegingen de muziek laten begrijpen,’ zegt Schoonbroodt. Uiteraard is er binnen de choreografie ruimte voor improvisatie. ‘*Freestyle* maakt zo’n belangrijk deel uit van de hip hop-cultuur dat het ondenkbaar is om een show te doen zonder; de dansers moeten zich kunnen uiten.’

Battle

De dansers repeteren in de studio. De echte show vindt plaats in de kerk. Voor een organist de gewoonste zaak van de wereld, maar voor de dansers een geheel nieuwe ervaring. ‘In het begin zijn de dansers wat huiverig, maar zodra ze beginnen te bewegen verdwijnt alle schroom en wordt de kerkvloer even toegankelijk als de straat.’ De leden van Hiporgue verheugen zich erop om in het Orgelpark een show te geven. Schoonbroodt: ‘De orgels in het Orgelpark zijn geweldig en ik ga proberen of ik ze allemaal in de voorstelling kan gebruiken.’

Robert van Heumen, componist en improvisator

‘Ik beschouw het orgel vooral als een instrument met beperkingen’

Op zondag 3 november concerteert improvisatie-ensemble Shackle in het Orgelpark; op het programma staan dan onder meer twee nieuwe composities van Robert van Heumen. Shackle, waarvan naast Van Heumen ook fluitist Anne La Berge deel uitmaakt, wordt ter gelegenheid van dit concert uitgebreid met een derde musicus: organist Dominik Blum. Jacqueline Oskamp interviewde Robert van Heumen over zijn nieuwe orgelmuziek.

De dood van Henryk Gorecki, drie jaar geleden, was voor de elektro-akoestische componist en improvisator Robert van Heumen (1968) de aanleiding om zijn stuk *The First Law of Kipple* (FLoK) te maken. ‘Ik ben niet een uitgesproken fan van Gorecki, maar toen hij overleed luisterde ik weer eens naar zijn koorwerk *Miserere*. De structuur vind ik mooi. Eigenlijk is het een enorme berg: het begint zacht, dan volgt een grote climax en het eindigt weer in het niets. En er spreekt een kerkelijke sfeer uit die me aantrekt. Ik ben zelf niet gelovig opgevoed, maar kom wel uit een katholiek milieu. Al jarenlang heb ik een fascinatie voor kerken, ook vanwege de akoestiek. Als je een kerk binnenstapt, kom je meteen in zo’n cocon van stilte terecht. En die lange echo’s zijn natuurlijk bijzonder. Toen ik die opname van *Miserere* wat harder zette, hoorde ik dat die ook in een kerk was opgenomen, niet alleen door die specifieke akoestiek maar ook door de geluiden van mensen en dichtslaande deuren op de achtergrond.’

Onbedoelde geluiden

Juist die onbedoelde geluiden zetten de fantasie van Van Heumen in werking. ‘Dat is wel een thema in mijn werk: niet-muzikaal bedoelde geluiden op een muzikale manier gebruiken. En andersom, muzikale geluiden ontleden en daar iets anders mee doen.’ Hij besloot een stuk

te maken met een orgelpartij gebaseerd op de noten van *Miserere* en een tapepartij gebaseerd op opnamen in kerken – zowel van muziek en preken als van andere door mensen veroorzaakte geluiden.

Geen organist

FLoK is geschreven voor het Sauer-orgel in het Orgelpark. En hoewel dat *live* klinkt, komt er geen organist aan te pas. Dankzij de MIDI-speeltafel die twee jaar geleden voor dit orgel werd ontwikkeld is het mogelijk om het orgel vanuit de computer aan te sturen. Van Heumen beschouwt het orgel vooral als een instrument met beperkingen. ‘Je hebt weinig controle over het volume,’ verklaart hij.

Auteur

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. In 2003 publiceerde zij *Radicaal gewoon*, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert. In 2011 presenteerde ze in het Orgelpark haar boek *OnderStroom*, over de geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland.

De foto's tonen Robert van Heumen aan het werk in het Orgelpark bij de digitale speeltafel van het Sauer-orgel, waarvan alle onderdelen via zijn computer bedienbaar zijn.

‘Alleen met de kasten die om sommige pijpen zitten, heb je de mogelijkheid het geluid harder of zachter te maken. In principe staan die pijpen aan of uit. Ook is het niet mogelijk de toon te verbuigen of van klankkleur te doen veranderen, behalve dan door meer registers tegelijk te gebruiken.’ Verder legt hij zichzelf een beperking op door uitsluitend met individuele pijpen te werken: ‘Dan kun je de klank goed horen. Als je registers met elkaar gaat combineren, kom je snel in die zware wereld van het kerkorgel terecht. Ik vind juist de klank van één losse pijp mooi. Daarbij laat die zich ook goed mengen met elektronisch materiaal.’

Beperkingen als inspiratiebron

Al deze beperkingen vormen voor Van Heumen een inspiratiebron, en hij beschouwt het als een uitdaging om onbekende aspecten van het orgel in zijn compositie te verwerken. ‘Met andere akoestische instrumenten probeer ik vaak *extended techniques* uit, onorthodoxe speelwijzen waarmee je onbedoelde geluiden aan het instrument ontlokt. Met het orgel was dat wat lastiger, maar uiteindelijk is het me gelukt om muzikale geluiden tevoorschijn te toveren die niet als een traditioneel orgel klinken.’ Hij wijst op een knop op het MIDI-klavier waarmee de motor van de blaasbalg aan en uit kan worden gezet. Door eerst een noot aan te slaan, deze vast te zetten en vervolgens de motor uit te zetten, begint de klank na verloop van tijd weg te zakken – letterlijk als een ballon die leegloopt. Van Heumen zet de motor een seconde aan en meteen weer uit: de toon leeft even helemaal op en sterft dan weer langzaam weg. Van Heumen demonstreert een andere toon die, volgens hetzelfde procédé, niet alleen wegzakt, maar ook akelig vals gaat klinken. ‘Het is de truc om juist die noten en registers te vinden, waarin dat gebeurt. Dat vind ik nou leuk.’

Pitchshifting

Een van de valkuilen van een compositie voor akoestisch instrument en tape is dat beide als gescheiden werelden naast elkaar komen te staan. Om dat te voorkomen, heeft Van Heumen elementen van de orgelpartij – gesampled en bewerkt – opgenomen in de tapepartij. Zo zijn orgel en tape op een organische manier met elkaar vermengd. Althans, als het weer dat evenwicht niet verstoort. Het blijkt dat het orgel erg gevoelig is voor de wisseling van seizoenen. In de concert-

zaal is een geraffineerd bevochtigingssysteem om het klimaat constant te houden, maar als in de winter de deuren opengaan en het publiek binnenstroomt, kan de stemming binnen een half uur veranderen. Soms wel met een kwart toon. ‘Ik gebruik samples van het orgel die in de zomer zijn opgenomen. Dus een week voor het concert ga ik in het Orgelpark checken of de stemming nog klopt. Eventueel kan ik de tape aanpassen door de toonhoogte te veranderen.’ Deze methode, pitchshifting geheten, gebruikt Van Heumen op een soortgelijke manier om zijn eigen opnamen in kerken te bewerken. ‘Ik heb allerlei manieren om geluid te bewerken. Daardoor ontstaan effecten die ik van tevoren niet had bedacht en is het origineel nauwelijks nog herkenbaar. Als je zo’n opname in een kerk bijvoorbeeld twee octaven omhoog brengt, kunnen er onverwacht melodieën ontstaan. Laag gezoem dat in werkelijkheid heel langzaam verloopt, wordt nu versneld en gaat op eigen houtje een melodie vormen. Dat zijn fantastische ontdekkingen, die je niet kunt sturen.’

The First Law of Kipple

De titel van zijn orgelwerk – *The First Law of Kipple* – is ontleend aan de sciencefictionroman *Do Androids Dream of Electric Sheep* uit 1968 van Philip K. Dick. ‘In dat boek speelt het begrip *kipple* een belangrijke rol. *Kipple* betekent zoveel als ‘rommel’. Als je niets doet, dan slibt je huis langzamerhand dicht met rommel – zeker als je kinderen hebt, zoals ik. Maar het geldt ook voor je leven als zodanig: daarin moet je ook voortdurend opruimen en alles in goede banen leiden. Ik vind het een mooie term, die ik in deze compositie op muziek toepas. Aan de ene kant van het geluidsspectrum heb je ruis, oftewel chaos, aan de andere kant melodie, het toppunt van structuur. In deze vergelijking is ruis de *kipple*. Maar ook de bijgeluiden van het orgel, die ik in de tape heb verwerkt, beschouw ik als *kipple*. Dat is niet alleen maar rommel die weg moet, maar een interessante materie om mee te spelen. Het stuk verbeeldt eigenlijk een gevecht van het orgel tegen de *kipple*.’

Shackle Affair: Organ

Het tweede stuk van Robert van Heumen op deze avond – *Shackle Affair: Organ* getiteld – belicht een andere kant van zijn muziekpraktijk: het improvisatieduo Shackle dat hij sinds 2006 vormt met

fluitiste Anne La Berge, en dat voor deze gelegenheid wordt uitgebreid met de Zwitserse organist Dominik Blum. Shackle heeft een improvisatiemethode ontwikkeld die zo succesvol is, dat Van Heumen en La Berge met grote regelmaat workshops over hun muzikale en technische concept geven. Afhankelijk van de achtergrond van de studenten ligt nu eens de nadruk op de improvisatie, dan weer op de combinatie van akoestische instrumenten en elektronica en dan weer op puur muzikale aspecten. Het idee is simpel: de compositie bestaat uit een reeks korte secties, die eenvoudige speelinstructies bevatten, zoals bijvoorbeeld ‘lange noten in het lage register, zacht’. Of: ‘D mineur, David Lynch’. De computer beheert de structuur van het stuk en geeft een seintje als het tijd is voor een nieuwe fase, waarop de musici zelf beslissen of ze die suggestie opvolgen of niet. Omdat de computer als ‘digitale partner’ het verloop van de compositie bewaakt, hebben La Berge en Van Heumen alle ruimte om zich op de improvisatie te concentreren.

Coherent en georganiseerd

Door zichzelf aan banden te leggen, zorgen beide musici dat hun muziek coherent en georganiseerd blijft. Immers zowel bij improvisatie als bij elektronische muziek ligt het gevaar op de loer dat de muziek

aan overdaad ten onder gaat. ‘Met een computer kun je zoveel, dat als je jezelf geen beperkingen oplegt, je geen stem, geen eigen stijl krijgt. Ik heb geleerd mijn instrument – een laptop die wordt aangestuurd door een joystick – zoveel mogelijk stabiel te houden. Dus niet om de haverklap wijzigingen in de software aan te brengen. Dan leer je het instrument goed kennen en kun je muzikaal de diepte in.’ Met Dominik Blum heeft Van Heumen niet eerder samengespeeld en omdat deze pas twee dagen voor het concert arriveert, is er niet veel tijd om elkaar te leren kennen. Wel houdt Van Heumen in *Shackle Affair: Organ* rekening met zijn gast. ‘Het laatste jaar is Shackle sowieso wat melodischer gaan spelen - voorheen klonken mijn samples vaak nogal rauw en krakerig. Dat tonale sluit goed aan op het orgel. Ik gebruik bij mijn instrument nu een keyboard. Maar omdat ik geen toetsenist ben, zijn de melodietjes die daaruit komen niet erg virtuoos. Eerder nogal dromerig, cheesy.’

‘Like distant sounds from a Sabbath horizon’

Charles Ives: muzikaal pionier van het eerste uur

Van de Amerikaanse componist Charles Ives (1874-1954) weten we dat hij veel orgelmuziek schreef. Helaas is veel daarvan verloren gegaan. Organist Klaas Hoek ontdekte echter dat Ives veel materiaal uit zijn orgelmuziek opnieuw gebruikte in andere composities. Op verzoek van het Orgelpark wist hij een deel ervan ‘terug’ te transcriberen naar het orgel. In het weekeinde van 27 tot 29 september presenteert het Orgelpark deze en andere muziek in een speciaal aan Ives gewijd festival.

Ongeveer een jaar geleden stond er op de website van Radio 4 een klein berichtje: een woonhuis, iets ten noorden van New York, moest gered worden van sloop door projectontwikkelaars. Helemaal geen vreemd nieuws uit het nagenoeg failliete Amerika, ware het niet dat dit het huis betrof van een van Amerika's belangrijkste componisten: Charles Ives. Een man van grote betekenis voor de muziek in de 19de en 20ste eeuw. Organist, componist en succesvol zakenman.

Het begin

Wie was deze Ives? Hoe heeft hij kunnen uitgroeien tot een van Amerika's belangrijkste componisten? Voor het antwoord op deze vraag moeten we naar een klein stadje in Connecticut: Danbury, gesticht in 1685. Hier wordt Charles Edward in 1874 geboren, als zoon van George Edward en Mary Parmalee Ives. George stamt uit een geslacht van succesvolle zakenlui. Hij heeft echter als enige in de familie geen universitaire opleiding genoten. Zijn brood verdient hij als bankier. Over moeder Ives is vrij weinig bekend. Naar haar invloed op de (muzikale) ontwikkeling van haar zoon kunnen we slechts gissen, want zij blijft letterlijk onzichtbaar in zijn leven: in Charles' dagboeken wordt ze nagenoeg nergens genoemd. Er is bewijs dat ze op zijn bruiloft was, maar ze staat niet op de foto's die daarvan zijn gemaakt.

Auteurs

Rienk Blom is radiomaker; hij is onder meer werkzaam bij Radio 4 (EO) en Radio 5 (IKON).
Klaas Hoek is organist en gespecialiseerd in de muziek van de 20ste eeuw; het zuigwind-harmonium heeft daarbij zijn bijzondere belangstelling.

Vader Ives heeft daarentegen een welhaast allesbepalende invloed op de kleine Charles. Tijdens de *Civil War* had hij zich als vrijwilliger gemeld, en was aangenomen als bandleider. Terug in Danbury wordt George Ives het gezicht van het amateurmuziekleven. Gaandeweg verspreidt zijn faam zich over heel West Connecticut en de staat New York.

Experiment

George Ives leert Charles instrumenten bespelen en geeft hem les in contrapunt en harmonie. Ze experimenteren met instrumenten (snaren worden opgerekt tot het mogelijk is kwarttonen te spelen), twee fanfares worden tegelijkertijd aan het spelen gezet, maar wel met verschillende stukken in verschillende toonsoorten, en aan het klavier probeert Charles de linkerhand in een andere toonsoort te laten spelen dan de rechter.

Behalve bandleider is vader George ook organist in kerken van verschillende denominaties. Hoewel de familie Ives van puriteinse snit is, doet George niet moeilijk over het dienen van verschillende broodheren. Charles zal zijn vader vaak op de vingers kijken en zo in aanraking komen met het protestantse en katholieke liedrepertoire. Als kind hoort hij tijdens een concert de Franse organist Alexandre Guilmant spelen, en hij vindt hem meteen de beste organist ter wereld. Op veertienjarige leeftijd wordt hijzelf organist, van de Baptist Church in Danbury. In deze periode ontstaan de orgelwerken *Variations on America* en *Variations on Adeste Fidelis* (de spelfout in de titel – officieel is het *Adeste Fideles* – stamt van Ives zelf).

Horatio Parker

Charles is voorbestemd om aan Yale University te studeren. Via een oom die aan Yale werkt wordt een en ander geregeld. Charles duikt er in 1894 het studentenleven in en wordt lid van allerlei dispuuten en genootschappen. Hij volgt colleges literatuur, Grieks, Latijn, wiskunde, Frans, Engels en retorica. Horatio Parker wordt zijn docent compositie; met hem bestudeert hij het werk van de grote westerse componisten. In deze periode ontstaat zijn Eerste Symfonie, een werk waarin de invloed van Schubert, Mendelssohn en in het bijzonder Dvořák naar voren komt. Na de Eerste Symfonie zullen er nog drie volgen.

1902 is een belangrijk jaar in het leven van Ives. Hij neemt ontslag als organist en laat de muziek voor wat ze is. De reden is het volgens hem tekort schietende succes van zijn cantate *The Celestial Country*, waarin hij in veel opzichten wedijvert met Parker, in de hoop een mijlpaal binnen zijn oeuvre te realiseren. De recensies na afloop van de première zijn echter slechts gematigd positief. Op zichzelf valt dat nogal mee, zeker voor een krant als de *New York Times*, doorgaans niet al te vriendelijk voor jong talent. De jonge Ives is allerminst blij met de stimulerende woorden. Hij stuurt zijn ontslagbrief naar de kerk en stopt met orgelspelen. Het voelt voor hem als een bevrijding; intussen zal het veertien jaar duren voor er weer een werk in het openbaar zal worden uitgevoerd. Ives werkt vanaf nu overdag in zijn verzekeringsbedrijf, 's avonds en 's nachts componeert hij. In het componeren blijft hij zijn eigen onaangepaste weg volgen. Het zal leiden tot een uitgebreid en gevarieerd oeuvre.

Harmony

In 1905 ontmoet Charles zijn toekomstige echtgenote Harmony Twichell. Zij is het vijfde kind in een domineesgezin met negen kinderen. Harmony is totaal anders dan Charles. Ze is in Europa geweest en heeft geneeskunde gestudeerd. Invloedrijke mensen als Mark Twain (auteur van onder meer *De Avonturen van Tom Sawyer*) behoren tot de vriendenkring van de Twichells. 1908 is het jaar waarin het huwelijk wordt beklonken. Naast Ives' vader is Harmony de tweede belangrijke persoon in het leven van Charles: ze is zich bewust van zijn ongekende talent en steunt hem zoveel als ze kan. Ives bouwt inmiddels aan een succesvolle carrière in verzekeringen en verdient veel geld. In deze periode ontstaat een van zijn bekendste werken, *The Unanswered Question*. Daarin klinken drie 'lagen': een strijkkwartet, een houtblazerskwartet en een solotrompet. Tegen de achtergrond van de tonale akkoorden, geproduceerd door de strijkers, die zo volgens Ives 'the silence of the Druids' tonen, gaan de houtblazers en de trompet een veel minder tonale dialoog aan, waarbij de melodie van de trompet, zeven maal herhaald, klinkt als

een vraag (Ives: 'the perennial question of existence') en de 'fighting answers' van de houtblazers als steeds dissonantere antwoorden. Bijzonder zijn ook de bewerkingen die Ives rond 1920 maakt van instrumentale composities: een fors gedeelte van de 114 'songs' ontstaan zo omstreeks deze tijd.

In 1930 gaat Ives met pensioen; toch ontstaan er geen nieuwe werken. Tien jaar eerder al had hij een hartaanval gehad, en zijn gezondheidsproblemen nemen toe. Hij reviseert ouder werk, zoals de *Concord Sonata*; de chaotische staat waarin hij daarmee zijn manuscripten brengt, stelt uitvoerenden regelmatig voor grote problemen. In 1954 overlijdt hij.

Stijl

Normaal gesproken – voor zover je dat kunt zeggen – hanteert elke componist een eigen ontwikkelde taal met een eigen grammatica. Bij Ives is van een homogene stijl zelfs binnen een en hetzelfde werk geen sprake, hij springt moeiteloos van de ene stijl naar de andere. Hij componeert als het ware mét stijlen. Dit geldt met name voor zijn latere werk, zoals zijn Vierde Symfonie en de *Concord Sonata*. Nieuw is het gebruik van kwarttonen en het toepassen van meerdere toonsoorten tegelijk. Ook haalt Ives een oud idee uit de middeleeuwen van zolder, waarbij uitvoerenden op bepaalde momenten zelf mogen weten hoe ze iets doen. Daarmee is hij een voorloper op wat later aleatoriek zal gaan heten, en waarin met name John Cage zal uitblinken. Ook polyritmiek is een belangrijk gegeven in Ives' werk, evenals polymetrik: er zijn composities van Ives die tegelijkertijd meerdere maatsoorten hebben, zodanig dat uitvoering verschillende dirigenten vereist.

Een heel ander aspect waarin Ives op een onverwachte manier vooruitloopt op de zoste eeuw is de manier waarop hij speelaanwijzingen formuleert. Bij de registreeraanwijzing van zijn voorspel bij *Adeste Fidelis* stelt hij bijvoorbeeld voor de hoge liggende akkoordklank met slechts een Salicionaal 4' te spelen, want: 'These high chords should be like distant sounds from a Sabbath horizon'. De vreemdheid van deze aanwijzing past bij titels van werken als *The Pond, Remembrance for Chamber orchestra*, waarbij Ives noteert: 'A sound of a distant horn, O'er shadowed lake is borne, my father's song'. Anders dan Satie, die immers naderhand ook merkwaardige speelaanwijzingen zou noteren, is bij Ives' aanwijzingen geen sprake van ironie of humor. Veeleer was hij beïnvloed door Thoreau, die in Walden onder meer de geluiden van een vijver beschrijft. In Thoreau bewonderde Ives diens zelfstandigheid: 'Thoreau was a great musician, not because he played the flute, but because he did not have to go to Boston to hear "the Symphony".'

Charles Ives als vijftienjarige jongen op een foto uit 1889. De foto op bladzijde 28 toont Ives in 1950, dan 76 jaar oud, bij zijn zomerhuis in West Redding (Connecticut, VS). De foto op bladzijde 33, die Harmony en Charles Ives toont, is eveneens bij dit zomerhuis genomen en dateert uit 1946.

Het bijzonderste aspect van Ives' muziek is ondanks – of dankzij? – dit alles niettemin het evocatieve. Ives is een meester in het oproepen van sferen, waarbij niet alleen aan zoete romantiek gedacht moet worden maar juist ook aan vitaliteit. Niemand zal onaangedaan blijven bij het begin van *Three Places in New England*, of bij het – in omkering, en toch herkenbaar – verschijnen van de koraalmelodie in *Adeste Fidelis*. Ives wenst vitaliteit. Voor hem heeft het componeren het doel *high vitality* in tonen aanwezig te laten zijn en hoorbaar te maken voor de luisteraar. Uit die muziekopvatting trekt hij radicale conclusies: alles kan in principe gebruikt worden; allerlei stijlen naast en door elkaar, allerlei soorten muziek, allerlei muziekinstrumenten en constructies. Die stijlen, de koralen, de Beethovenmotieven zijn voor Ives personages; ze zijn zijn muzikale motieven.

Betekenis en invloed

Hoe kan het dat Charles Ives ondanks al zijn pioniersdrift en de kwaliteit van zijn muziek geen hoofdrol speelt in de muziekgeschiedenisboeken? Mogelijk heeft het er mee te maken dat hij geen leerlingen had. Ook de uitvoerbaarheid van zijn muziek kan een rol spelen: de ingewikkelde ritmiek en metriek vergen veel voorbereidingstijd. Bovendien zijn er lange tijd maar weinig componisten geweest die zijn muzikale erfenis interessant vonden. Was Ives als componist wellicht té afwijkend en te eigenzinnig om concreet als inspiratiebron te kunnen dienen? Was hij te vroeg met zijn vernieuwingen? Het voordeel van deze vreemde omstandigheid is hoe dan ook dat zijn muziek zelfs na ruim een eeuw verrassend fris klinkt. [\[RIENK BLOM\]](#)

‘Liever het voordeel van onzekerheid dan het gevaar van zekerheid’

Tijdens zijn studie compositie bij Horatio Parker ervaart Charles Ives dat de wijze waarop hij omgaat met klank en klankmateriaal botst met ‘wat men normaal vindt’. Na afloop van zijn studie in 1898 wordt hij geen beroepsmusicus - hij zou dan teveel compromissen moeten sluiten om geld te verdienen - maar verzekeringsagent, en blijft componeren in zijn vrije tijd. Veel van de composities die hij schrijft, direct voor en direct na zijn studie, zijn orgelwerken.

In 1902 neemt hij ontslag als organist aan de Central Presbyterian Church te New York en ‘laat daar al zijn beste koor- en orgelmuziek achter’. Van die orgelwerken zijn slechts twee bewaard gebleven: *Variations on America* en *Adeste Fidelis in an Organ Prelude*. De rest is weggegooid bij de verhuizing van de kerk. Opmerkingen in zijn werklust herinneren aan die verdwenen composities: ‘lost organ postlude, lost organ prelude, lost organ toccata, lost organ sonata, lost Down East Overture, lost organ sonata, lost organ communion, lost memorial slow march, lost organ fugue.’

Charles Ives is voortdurend bezig geweest om zijn composities te herzien en in te passen in andere composities. Dit komt voort uit het 19de-eeuwse idee dat een compositie diverse gedaantes aan kan nemen, met als gevolg dat datgene wat is vastgelegd in een partituur min of meer imperfect is. Veel van de verdwenen orgelwerken zijn vanuit deze werkwijze verwerkt in andere composities en daarom nog present. Ze zijn onder andere opgenomen in de tweede, derde en vierde symfonie, het eerste strijkkwartet, de derde vioolsonate en de eerste pianosonate.

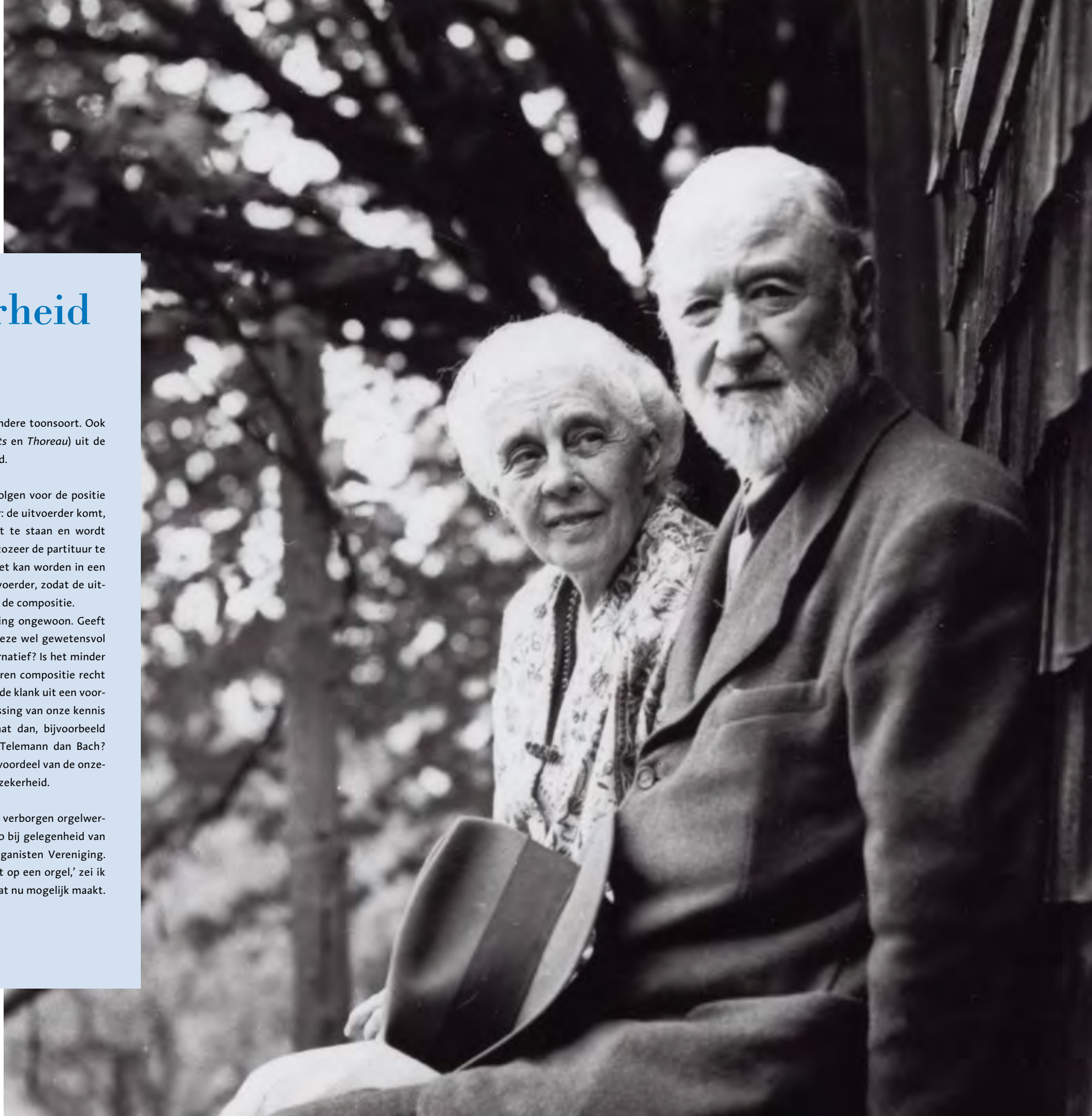
Naast het arrangeren is het uitvoeren op een ander instrument dan de partituur aangeeft (met als gevolg vaak aanpassingen van de notentekst) voor Ives normaal. In zijn geschriften zijn veel voorbeelden te vinden: zo verving Ives in *Psalms 67* (voor gemengd koor a capella)

de vrouwenpartij door een orgelpartij in een andere toonsoort. Ook heeft Ives het derde en vierde deel (*The Alcotts* en *Thoreau*) uit de *Concord Sonata* (voor piano) op orgel uitgevoerd.

Deze manier van denken en werken heeft gevolgen voor de positie van de uitvoerder ten opzichte van de partituur: de uitvoerder komt, onder bepaalde condities, naast de componist te staan en wordt ‘mede-vormgever’. Centraal komt daarbij niet zozeer de partituur te staan als wel de vraag hoe de partituur omgezet kan worden in een idee in het voorstellingsvermogen van de uitvoerder, zodat de uitvoering recht doet aan de ideële grondslag van de compositie. In onze formele muziekcultuur is deze opvatting ongewoon. Geeft het niet teveel ruimte aan de speler en gaat deze wel gewetensvol om met die ruimte? Anderzijds: wat is het alternatief? Is het minder gevaarlijk ervan uit te gaan dat een uit te voeren compositie recht wordt gedaan indien die uitgevoerd wordt met de klank uit een voorbije periode en een zo correct mogelijke toepassing van onze kennis over uitvoeringstechniek uit die tijd? Ontstaat dan, bijvoorbeeld wanneer we Bach spelen, niet alsnog eerder Telemann dan Bach? In termen van Ives: in het eerste geval is er het voordeel van de onzekerheid, in het tweede geval het gevaar van de zekerheid.

Het terughalen van Ives’ in andere composities verborgen orgelwerken is een plan dat ik geformuleerd heb in 1990 bij gelegenheid van het Eeuwfeestcongres van de Nederlandse Organisten Vereniging. ‘Het wordt tijd dat die muziek weer eens klinkt op een orgel,’ zei ik destijds. Het is verheugend dat het Orgelpark dat nu mogelijk maakt.

[KLAAS HOEK]

Klaas de Vries is een van de toonaangevende componisten van Nederland. Regelmatig componeert hij ook een orgelstuk, zoals in 2009 *Boustrophedon*, ter gelegenheid van de ingebruikneming van het Verschuieren-orgel van het Orgelpark. Ook in zijn nieuwe opera *Honderd nachten, honderd jaren*, speelt het orgel een rol; de opera wordt op 16 november in het Orgelpark uitgevoerd. Hoog tijd dus om hem eens in *Timbres* te portretteren. Didi de Pooter sprak met hem.

‘Er moet verleiding zijn’ Componist Klaas de Vries

Auteur

Didi de Pooter is freelance muziekjournalist voor onder andere Luister. Ze zit in de redactie van AKKOORDmagazine en werkt als cursusorganisator en tekstschrijver voor Huismuziek.

Toen Klaas de Vries (1944) een kleine tien jaar geleden in Haarlem kwam wonen, werd hij gebeld door organist Piet Kee. ‘Hij vond dat ik, nu ik in Haarlem woonde, in de jury van het Orgelimprovisatie-concours moest,’ zegt De Vries. Hij moest Kee teleurstellen: ‘Piet, om eerlijk te zijn zet ik de radio altijd uit als ik een orgel hoor.’ Toch wist de organist hem over te halen. De Vries zat een aantal keer in de jury en schreef eenmaal zelfs het thema van het concours.

Het kwam dus wel goed tussen de componist en het orgel. In zijn nieuwe opera, *Honderd nachten, honderd jaren*, krijgt het instrument weer een plaatsje. ‘Het stuk is verder voor een koor van vijf mannen, mezzosopraan, elektrische gitaar, panfluit, viool, slagwerk en een danser,’ somt De Vries op. ‘Geen alledaagse combinatie, maar als je ruim een uur moet vullen heb je een instrumentarium nodig waarmee je qua geluid steeds iets interessants kunt doen. Een orgel is al een theaterinstrument, dus dat zit wel goed.’

Trillend de zaal uit

Honderd nachten, honderd jaren is alweer de vijfde opera die De Vries schrijft. ‘Een aantrekkelijk aspect van theaterproducties is dat je je eigen universum kunt scheppen.’ Dat vindt hij ook zo mooi aan het werk van een van zijn voornaamste inspiratiebronnen: de schrijver/dichter Fernando Pessoa (1888-1935). ‘Zijn ideeënwereld is voor mij een constante inspiratie, ook als ik geen tekst van hem gebruik. Pessoa had meer dan honderd pseudoniemen, die hij heteroniemen noemde. Van al deze schrijvers maakte hij een horoscoop en allemaal hadden ze een eigen stijl. Je zou kunnen zeggen dat hij een pathologisch geval is, maar het boeit mij mateloos.’

De Vries’ muzikale universum begon onder de vleugel van zijn ouders, vertelt hij: ‘Ze speelden allebei piano en ik speelde onder de piano. Componist worden had ik absoluut niet voor ogen. Ik begon met piano spelen, maar was geen volgzame leerling. Op mijn eerste pianorapport stond “hij heeft talent, maar flodderd te veel”.’ Eenmaal op de middelbare school kreeg hij een vriend die er indirect voor zorgde dat dat flodderen verleden tijd was: ‘Hij was een platenverzamelaar. Voor mijn gevoel liet hij me het nieuwste van het nieuwste horen: Stravinsky, Bartók, pianoconcerten van Prokofiev. We woonden toen in Groningen en op een gegeven moment speelde de Groninger Orkestvereniging *Concert voor orkest* van Bartók. Ik ging er in mijn

eentje heen. Tijdens de finale moest ik de zaal uit. De opwinding om dat stuk *live* te horen was zo groot dat ik het niet uithield. Ik stond buiten te trillen en dacht: als muziek dit kan doen moet ik musicus worden. Diezelfde week heb ik de partituur uit de bibliotheek gehaald en ben ik hem gaan overschrijven zodat ik het stuk zelf kon spelen. Ik maakte een piano-uitreksel zonder dat ik wist wat het was.’

Pensioen

De Vries werd geboren in Sluiskil in Zeeuws-Vlaanderen. Het gezin woonde daarna achtereenvolgens in Middelburg, Zwolle, Groningen en Delft. In die laatste woonplaats, op zijn derde gymnasium, was de maat vol voor De Vries: ‘Het ging helemaal niet goed, ik liep achter met Grieks en Latijn en ik wist toch al wat ik wilde worden. Ik stopte ermee en deed auditie voor het conservatorium in Rotterdam, denkend dat ik niet goed genoeg was. Ik werd toegelaten.’ De Vries maakte het helemaal af, tot het solistendiploma aan toe. Toch wist hij dat hij nooit een groot solist zou worden, daarvoor was de concurrentie te groot en was hij niet virtuoos genoeg.’ Bovendien hing hij altijd boven de wasbak voor hij het podium op moest. Al vrij snel ging hij daarom muziektheorie en compositie erbij studeren. Dat laatste deed hij bij Otto Ketting, die hem op aandringen van Ton Hartsuiker les kwam geven.

Ik bewonder mensen die meteen een eigen signatuur hebben, maar dat zijn er niet veel, ook in de muziekgeschiedenis niet. Ik ben bij uitstek een reagerend componist.

Klaas en Gerrie de Vries, die nauw samenwerkten aan de opera Honderd nachten, honderd jaren, gefotografeerd in hun woonplaats Haarlem.

Na zijn afstuderen had De Vries vooral baantjes als pianist. Hij had een duo met Jan Zekveld en begeleidde eindexamenklassen op het conservatorium in Enschede, waar hij een cursus moderne muziek gaf. ‘Ik componeerde ook wel, maar dat was sporadisch. Langzaam werd het componeren meer en het pianospelen minder.’ Aan Otto Ketting had de beginnende componist erg veel: ‘Hij dirigeerde veel stukken van mij. Dan moest hij bijvoorbeeld het Nederlands Kamerorkest dirigeren en had hij 10 minuten over. Hij vroeg me dan gewoon of ik iets van 10 minuten had voor strijkorkest. Of hij dat stuk dan kende of niet, dat maakte niet uit. Dat was een belangrijk signaal. Hij geloofde in mij.’

Na Enschede volgde een jarenlange lerarenpost aan het conservatorium in Rotterdam, eerst met Theo Loevendie, later met Peter-Jan Wagemans. ‘We hadden een bloeiende afdeling,’ zegt De Vries, ‘maar op mijn 65ste moest ik tegen mijn zin met pensioen. Erg jammer, want ik had het gevoel dat ik het echt kon na al die jaren, dat lesgeven. Bij het componeren denk ik altijd: is het wel wat?’ Een eigen stijl heeft De Vries inmiddels, maar dat was vroeger wel anders. ‘Een van mijn eerste stukken was *Refrains* voor twee piano’s en orkest, geschreven voor het Residentie Orkest. Dat stuk doet heel sterk denken aan Strawinsky. Daar schaam ik me niet voor. Ik bewonder mensen die meteen een eigen signatuur hebben, maar dat zijn er niet veel, ook in de muziekgeschiedenis niet. Ik ben bij uitstek een reagerend componist. De eerste keer dat ik Xenakis hoorde was ik zo overdonderd. Ik dacht: ik doe het helemaal verkeerd, ik moet die kant op! Pas eind jaren ’80 had ik mijn eigen stijl gevonden, ook omdat ik me toen minder door muziek en meer door andere kunst liet inspireren.’

Verleiding

Of het nieuwe stuk een echte Klaas de Vries is, dat moet de luisteraar beoordelen. Feit is dat het zelfs in dit vroege stadium erg tot de verbeelding spreekt. Veel werk is het wel, beaamt ook zijn vrouw Gerrie, mezzosopraan en artistiek leider van muziektheatergezelschap De Helling. Ze schreef het libretto, want ‘Klaas had geen tijd’. ‘Uit drie verschillende versies van hetzelfde verhaal van Zeami Motokiyo (1363-1443) heb ik een nieuw verhaal gemaakt. Het gaat over een honderdjarige vrouw, die denkt aan toen ze nog jong en mooi was en een minnaar had. Ze zei tegen die minnaar dat hij honderd nachten achter elkaar bij haar moest komen. Op de honderdste nacht zou ze hem ontvangen. De arme man stierf de honderdste nacht. Reflecterend op die traumatische gebeurtenis raakt de oude vrouw bezeten van de geest van de man en wordt het verhaal vervolgens uit zijn perspectief nog eens verteld.’

Het wordt een stuk met meerdere lagen, precies zoals Klaas de Vries kunst graag ziet: ‘Ik houd niet van conceptuele kunst. Kunst moet verleiden.’ In een ideale wereld zou verleiding in combinatie met een goed idee en een goede uitvoering op den duur kunnen leiden tot een kwaliteitskeurmerk, denkt De Vries: ‘“Iedereen z’n smaak”, dat hoor ik tegenwoordig veel te vaak in het debat over kunst. Kwaliteit is moeilijk te benoemen. Je kunt van Bach zeggen dat hij erg vernuftig schrijft en dat wij dat niet voor elkaar kunnen krijgen, maar ik ken honderden stukken die net zo vernuftig zijn en waar niemand een bal aan vindt. Er moet verleiding zijn.’

Yves Rechsteiner speelt Frank Zappa

Perfect Stranger

in het Orgelpark

Frank Zappa

De Zwitserse organist Yves Rechsteiner presenteert dit najaar een nieuwe kleur op het palet van het Orgelpark: Frank Zappa. Volgens Rechsteiner is de popmusicus qua artistiek belang vergelijkbaar met Picasso. Johan Luijmes ging voor *Timbres* poolshoogte nemen.

Yves Rechsteiner is een veelzijdig musicus met een brede blik. Hij studeerde orgel en klavecimbel en is sinds 1995 hoofd van de afdeling oude muziek van het Conservatoire National Supérieur Musique et Dance in Lyon (CNSMD). Vanaf 2014 zal hij bovendien verantwoordelijk zijn voor de programmering van het jaarlijkse orgelfestival in zijn woonplaats Toulouse: Toulouse-les-Orgues. Als concerterend organist was hij in Nederland te horen met een recital waarvoor hij instrumentale delen uit opera's van Rameau voor orgel en percussie bewerkte. In Schwerin nam hij enkele grote werken van Liszt op en momenteel werkt hij aan een project met Spaanse muziek met (ook weer) percussie. Onlangs presenteerde hij bovendien de *Symphonie fantastique* van Berlioz voor orgel, een stuk dat bij wijze van spreken tot het nationaal cultureel erfgoed van Frankrijk behoort. Met andere woorden: Rechsteiner gaat risico's niet uit de weg.

Context

Op het eerste gezicht lijkt een rode draad in deze activiteiten moeilijk te ontdekken. Desgevraagd echter verklaart Rechsteiner dat hij op concerten alleen nog orgelmuziek speelt die niet voor kerkelijke gelegenheden geschreven is. Koraalvoorspelen van Bach, suites van Guilain of De Grigny, Regerfantasieën, psalmen van Sweelinck, het grootste deel van het oeuvre van Messiaen en Tournemire – we kunnen nog wel even doorgaan: Rechsteiner speelt het allemaal niet meer op concerten. 'Ik vind dat muziek in de juiste context gepresenteerd moet worden. Koraalvoorspelen horen in een kerkdienst thuis. Ik zou ze nog wel willen spelen als ik een uitgebreide toelichting geef, de melodie van het koraal voorspel en de tekst met de mensen zing. In Frankrijk is dat eigenlijk niet gebruikelijk of gewenst.' Van de rigoureuze beslissing, die hij zo'n 10 jaar geleden nam, heeft hij nog geen spijt. 'Ik beschouw het orgel eigenlijk vooral als een orkestraal instrument. Als je bekijkt vanaf wanneer het orgel in een seculiere omgeving gebruikt werd, en dan laat ik de wereldlijke mu-

ziek van vóór de barok even buiten beschouwing, dan zie je dat dat vrij vroeg begon; zo'n 25 jaar nadat de zogenaamde 'concerts spirituel' startten, rond 1750. Deze concerten markeren het begin van wat we nu als een gangbare concertpraktijk beschouwen. Balbastre, leerling van Rameau, bewerkte ook al de instrumentale delen van de opera van zijn leermeester voor orgel. Uit documentatie uit die tijd blijkt overigens dat Balbastre vijf stukken van Rameau wel vijftig keer speelde. Alleen popartiesten kunnen het zich vandaag veroorloven om iets zo vaak te herhalen.'

Percussie

'Vanwege het feit dat ik geen religieuze muziek op seculiere concerten speel, ben ik steeds op zoek naar nieuwe programma's. Met in mijn achterhoofd het idee van het orgel als orkest kom ik op allerlei ideeën. Het is daarom ook min of meer logisch dat ik veel met percussionisten samenwerk. Want wanneer je orkestrale muziek gaat spelen mis je in het orgel de mogelijkheid om percussief te spelen. In de opera's van Rameau bijvoorbeeld was vanzelfsprekend slagwerk aanwezig, en percussie leent zich ook voor bepaalde effecten die men in het orkest gebruikte zoals het suggereren van storm. Effecten die in latere orgels van bijvoorbeeld Cavaillé-Coll trouwens daadwerkelijk weer als registers in disposities werden geïntegreerd. In die zin vind ik het gebruik van percussie in bewerkte orgelmuziek esthetisch ook zeer verdedigbaar. Zeker als je ervan uit gaat dat juist de instrumentale delen van de opera's van Rameau (dus zonder tekst) de dansen en de ouvertures zijn. Een dans is natuurlijk bij uitstek gebaat bij een markante ritmiek, zodat slagwerk vrijwel onmisbaar wordt.'

Auteur

Johan Luijmes is artistiek leider van het Orgelpark.

Zappa

Als we elkaar spreken heeft Yves net de eerste repetities achter de rug voor het concert dat hij in september in het Orgelpark geeft. Een avond Zappa voor orgel en slagwerk. ‘Zappa is al vaker bewerkt voor een andere dan de originele bezetting. Zo heb ik een aantal arrangementen voor slagwerkensemble. Met behulp van die partituren kun je tot een bevredigende vertaling komen. En uiteraard door het beluisteren van “authentieke” geluidsopnames van Zappa zelf.’ Overigens is daar, vertelt Rechsteiner, iets grappigs mee aan de hand: ‘Van Zappa bestaan totaal verschillende opnames van dezelfde stukken, hij kon ineens aan het improviseren slaan.’ Yves Rechsteiner zal bij het Zappaconcert niet improviseren maar uit de opnames diegene kiezen die het beste op orgel klinken. ‘Zappa was een kunstenaar die een rijkdom aan ideeën koppelde aan de vitaliteit om die ideeën in daden om te zetten. In de kunst komen dat soort genieën in allerlei disciplines voor. Zappa is wat dat betreft te vergelijken met iemand als Picasso.’ Rechsteiner laat me opnames horen van de repetitie. Het lijkt er op dat Zappa dit seizoen letterlijk de *Perfect Stranger* in de programmering van het Orgelpark wordt.

Yves Rechsteiner

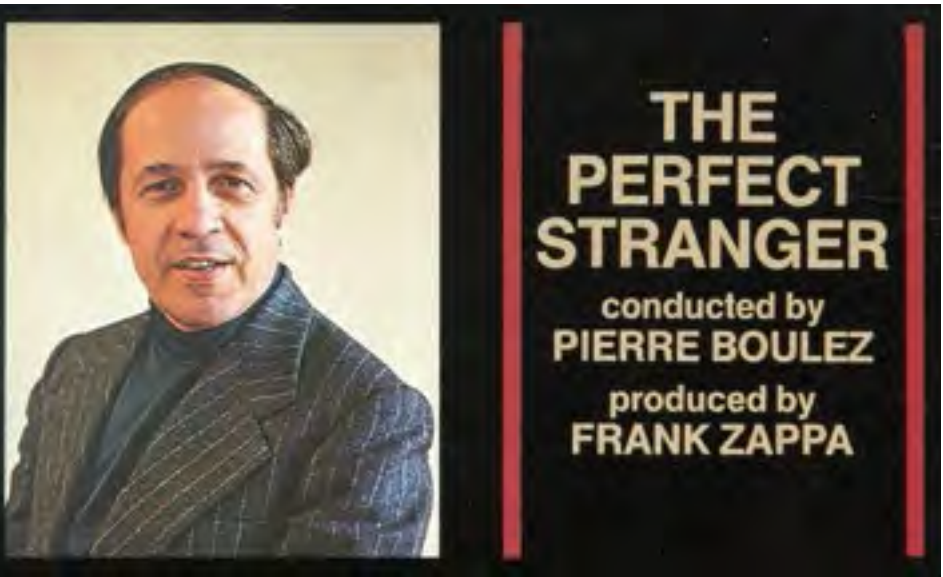
Frank Zappa laat zich, zo melden de talloze websites rond zijn leven en zijn muziek, niet gemakkelijk categoriseren. Duidelijk is dat hij een bijzonder invloedrijke popmusicus was, maar dan wel een met een heel eigen stijl, en met bovendien veel belangstelling voor andere nieuwe zeste-eeuwse muziek. Hij was gefascineerd door Igor Strawinsky, zat met Pierre Boulez voor de radiomicrofoon, trad op met orkesten als het London Philharmonic. Niet alleen zijn brede oriëntatie weerhield Zappa er overigens van een eendimensionale rocker te worden: hij had een zodanige weerzin tegen drugs dat hij ook daardoor nooit helemaal tot de scene zou behoren.

De naam van Zappa’s band – *The Mothers of Invention* – spreekt boekdelen: inventie was leidend in Zappa’s leven, of het nu om muziek ging, om politiek of om het leven überhaupt. De optredens van *The Mothers* waren dan ook regelrechte *happenings*: behalve op muziek werd het publiek ook getraakteerd op heftige geluids- en lichteffecten en op satirische, dikwijls regelrecht absurde sketches. Van 1964

(*Freak Out!*) tot 1975 (*One Size Fits All*) liet Zappa zijn albums onder de naam van de band verschijnen; daarna ging hij solo verder.

Frank Zappa werd op 21 december 1940 geboren. Zijn ouders vestigden zich even buiten Los Angeles, waar Zappa zowel moderne jazz en doowop leerde kennen als eigentijdse muziek. Als musicus was hij autodidact; aanvankelijk vooral geboeid door Rhythm & Blues en Rock ‘n’ Roll, mengde hij al snel een enorm scala aan invloeden.

Grenzeloosheid kenmerkte Zappa’s leven überhaupt: naast zijn activiteiten in muziek werkte hij ook als filmregisseur, acteur en graphic designer. Na een val op een podium in Zwitserland, in 1971, wijdde Zappa zich aan muziek die iets meer jazz-georiënteerd was. Hij financierde dergelijke initiatieven met commerciële successen, zoals de tophit *Valley Girl*, die hij samen met zijn dochter Moon Unit zong. Ook zoon Dweezil is nog altijd muzikaal actief. Frank Zappa overleed in 1993.

Typisch voor Zappa’s smaak in de late jaren ’70 was de voorzijde van *Orchestral Favorites* uit 1979, gemaakt door Rick Serrini (art director) en illustrator Gars (sic) Panter. Regelmatig ook dekte het hoesontwerp zowel voor- en achterzijde van de hoes, ook wanneer de hoes niet uitklapbaar was; een voorbeeld is *Sleep Dirt* uit 1979, gemaakt door art director John Cabalka en opnieuw Gary (hier wel goed gespeld) Panter.

Het artwork van Frank Zappa’s (vele) platen is steeds heel uitgesproken geweest. Op de plaat *The Perfect Stranger*, die hij in 1984 samen met dirigent/componist Pierre Boulez maakte, staat achterop een keurige portretfoto van Boulez, terwijl de voorzijde wordt gesierd door een hyperrealistisch schilderij van een wanordelijk interieur, gemaakt, aldus het onderschrift, door ‘American Artist Donald Roller Wilson’. Wilson maakte in 1984 overigens ook de hoezen voor Zappa’s platen *Francesco Zappa* en *Them Or Us*.

Dagboek Orgelpark

Jong talent, ‘Nachthexen’ en ontregelend orgelspel

De saxofoon speelde het afgelopen voorjaar een hoofdrol in het programma van het Orgelpark. Begin februari kwam, in een geheel aan de saxofoon gewijd festival, het wereldberoemde Amstel Quartet concineren (foto 2), evenals de saxofoonklas van het Conservatorium van Amsterdam (foto 3). Aan de drie programma's werkte tevens de orgelklas van hetzelfde conservatorium mee. Beide klassen werden gecoacht door hun docenten, Arno Bornkamp en Pieter van Dijk, die ook zelf optraden.

Prachtig trompetspel was te horen in het concert van *Oliver's Cinema* op 13 april (foto 7). De naam van het ensemble is een anagram van de naam van de leider ervan: Eric Vloeimans. Samen met accordeonist Tuur Florizoone en cellist Jörg Brinkmann bewees ook hij, op zijn geheel eigen en onnavolgbare manier, hoe bijzonder veelzijdig koperinstrumenten zijn.

Met de compositie *Nachthexen* haalde het Orgelpark de Russische televisie: het officiële journaal besteedde uitvoerig aandacht aan com-

ponist Huib Emmer. Emmer had zich laten inspireren door het verhaal van de Russische pilotes die de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog zonder licht en zonder motorgeluid aanvielen – de Duitsers noemden hen daarom ‘Nachthexen’. Bij het concert, dat op 27 en 28 april plaatsvond, hield Irina Birger een toelichtende lezing (foto 1 en foto 5). Uiteraard was het orgel bij al deze diversiteit de rode draad in de programmering. Zo concerteerde de Engelse organist Thomas Trotter solo op 15 februari (foto 6). Heel andere orgelmuziek maakte Guus Janssen een dag later: samen met het Scroll Ensemble verkende hij de mogelijkheden van het kistorgel van het Orgelpark, onder meer door vocaliste Marie Guilleray te vragen de luchttoevoer naar het orgeltje te manipuleren – om niet te zeggen te ontregelen (foto 4).

Colloquium

De stemming van het Van Straten-orgel

Harald Vogel spreekt & concerteert

Na de ingebruikneming van het Van Straten-orgel in april 2012 organiseerde het Orgelpark enkele grote bijeenkomsten rond dit bijzondere instrument. Op 15 september 2012 probeerden de organisten Jankees Braaksma en Wim Diepenhorst, in discussie met het publiek, kritisch te onderzoeken wat nu het best op het instrument klinkt; van 6 tot en met 8 juni kwamen er tientallen kenners samen rond het orgel in een internationaal symposium. Dit najaar maakt het Orgelpark van deze reeks activiteiten een drieluik: op 26 oktober komt Harald Vogel naar Amsterdam. Harald Vogel geldt wereldwijd als een van de grootste kenners van oude orgels en orgelmuziek. Net als in september 2012 en juni 2013 is ook het thema van zijn bijdrage wat we kunnen leren wanneer we het Van Straten-orgel als was het een historisch document proberen te ‘lezen’. Zijn thema is de stemming van middeleeuwse orgels.

Harald Vogel legde in de vroege jaren '70 samen met musici als Gustav Leonhardt en Nikolaus Harnoncourt de basis voor de herontdekking van wat vandaag de 'historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk' heet. Vogel vestigde daarbij met name de aandacht op orgels uit de 16de, 17de en 18de eeuw. Natuurlijk waren deze instrumenten wel bekend, en ook hadden onderzoekers als Hans Henny Jahnn al vóór de Tweede Wereldoorlog daar al veel kennis over vergaard. Toch zou het tot het einde van de jaren '60 duren voordat het brede publiek

enthousiast raakte over het idee te proberen oude orgelmuziek uit te voeren zoals de componisten het bedoeld hadden. Dat had onder meer te maken met de herdenking van de belangrijkste orgelbouwer uit de barok, Arp Schnitger (1648-1719) in de stad Groningen in 1969, maar zeker ook met de activiteiten van Harald Vogel in Oost-Friesland daarna. In 1972 bijvoorbeeld richtte hij er de *Norddeutsche Orgelakademie* op, die studenten kennis liet maken met de barokorgels op het platteland van Groningen en Oost-Friesland, en die het

Harald Vogel won in oktober 2012 de Duitse muziekprijs Klassik-Echo voor zijn opname van de werken van componist Jan Pietersz. Sweelinck (1562-1621). Hier (met het beeld dat bij de prijs hoort) is hij gefotografeerd bij het nieuwe orgel in Zionskirche in Worpswede, dat hij als orgeladviseur mee hielp ontwerpen.

brede publiek van opnamen op lp en later cd voorzag. Een belangrijk element in deze activiteiten is zijn overtuiging dat respect voor de historie de leidraad moet zijn. Sinds 1994 is Harald Vogel orgel docent aan de Hochschule der Künste in Bremen. Intussen nam zijn betekenis ook toe doordat hij als concertorganist en als orgelrestauratie-expert internationaal steeds meer opdrachten kreeg. Orgelprojecten tot in Japan en de Verenigde Staten dragen onder meer zijn stempel. In 2012 was hij nog nauw

betrokken bij de bouw van het grote orgel in Piteå in Noord-Zweden. In Amsterdam zal Harald Vogel één van de zijns inziens belangrijkste onderwerpen bij orgelbouwprojecten aansnijden: de stemming van orgels. Het Van Straten-orgel in 'middentoons' gestemd, dat wil zeggen in een stemming die in de 16de eeuw populair werd, en niet 'Pythagoreïsch', zoals orgels in de 14de eeuw en eerder vaak gestemd waren. Harald Vogel brengt een rijkgevulde map aan middeleeuwse muziek mee – en improviseert natuurlijk ook.

Oefenen met stemmingen kan op allerlei manieren; bijvoorbeeld met glaasjes water, zoals deze afbeelding van de Griekse filosoof en wiskundige Pythagoras laat zien. Een glas dat halfvol is, geeft een hogere toon dan een glas dat leeg is. Als de verhouding precies 2:1 is, laten de tonen van beide glazen samen een zuiver octaaf horen.

Orgelstemmingen: basiskennis

Je zou zeggen dat het recept voor een goede orgelstemming eenvoudig is: zoek voor elk interval uit bij welke trillingsverhouding het zuiver klinkt, en stemmen maar! Helaas: zo eenvoudig zit de wereld van de orgelstemmingen (of, in het algemeen, stemmingen van toetsinstrumenten), niet in elkaar. Ter voorbereiding op het colloquium van Harald Vogel (zie de vorige bladzijden) hier alvast enige basiskennis.

Om het overzichtelijk te houden, beperken we ons hier tot drie basis-intervallen: het octaaf, de kwint en de terts. Een octaaf klinkt wanneer we (bijvoorbeeld) de onderste toets van het orgelklavier (een C dus) aanslaan en de eerstvolgende C eveneens. De tweede C is de achtste witte toets na de eerste (die eerste toets meegerekend), vandaar de naam ‘octaaf’. Een kwint klinkt wanneer samen met die eerste C de vijfde toon daarboven meeklinkt – een G dus. En een terts klinkt wanneer samen met die eerste C de derde toon daarboven meeklinkt – een E in ons voorbeeld.

Een octaaf is zuiver wanneer de bovenste toon tweemaal zo snel trilt als de onderste. De verhouding is dan dus 2:1. Een kwint is zuiver bij de verhouding 3:2, en een terts bij verhouding 5:4.

Het punt is nu dat toetsinstrumenten 12 tonen per octaaf hebben. Het aardige is dat die twaalf allemaal aan de beurt komen als we kwinten gaan 'stapelen'. De eerste kwint kennen we al: C-G. De tweede kwint heeft G als basistoon en als tweede toon de toon die daar vijf tonen boven ligt, de D. Enzovoort. Na 12 kwinten gestapeld te hebben, komen we weer op een C uit. Deze C ligt 7 octaven boven de C waarmee we begonnen.

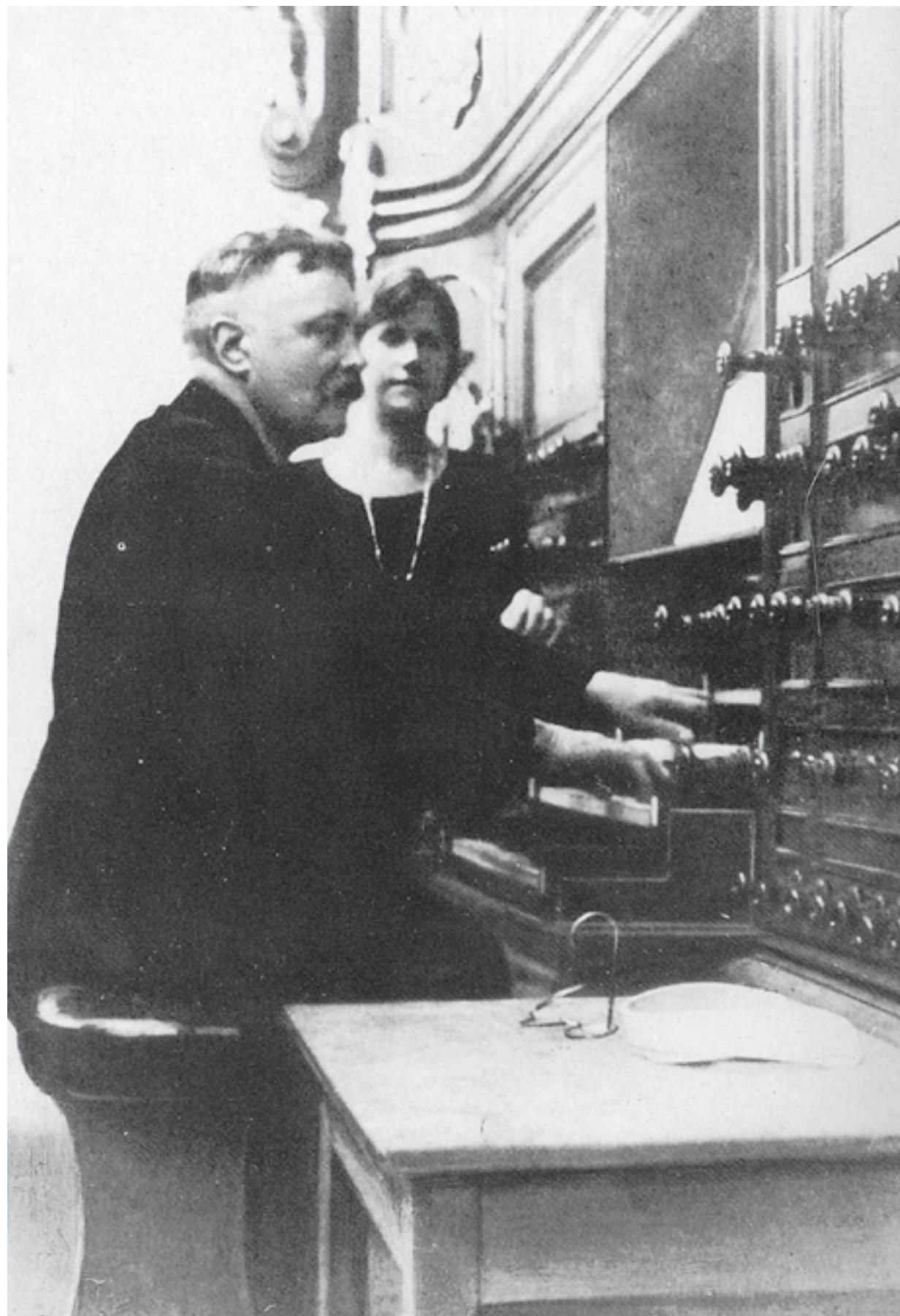
Wanneer we nu deze 12 kwinten zuiver stemmen, dan is de verhouding tussen de onderste C en de bovenste C $1 : (3:2)^{12} = 1 : 129,75$. Wanneer we echter de 7 octaven tussen de onderste C en de bovenste C zuiver stemmen, dan is de verhouding tussen beiden $1 : (2:1)^7 = 1 : 128$. We kunnen dus niet zowel de kwinten en de octaven tegelijk zuiver stemmen. Omdat de zuiverheid van octaven essentieel is,

moeten daarom één of meer van de kwinten onzuiver gestemd worden. Door de eeuwen heen zijn daar tientallen, zo geen honderden oplossingen voor bedacht.

Twee van die oplossingen stelt Harald Vogel bij het colloquium op 26 oktober aan de orde: de Pythagoreïsche en de Middentoonstemming. Een derde is eveneens van belang: de evenredig zwevende stemming. Bij die laatste zijn alle kwinten gelijkelijk een beetje kleiner dan zuiver gestemd; dat is de moderne stemming, die alle orgels in het Orgelpark hebben – op het Van Straten-orgel na. Bij de Pythagoreïsche stemming is slechts één kwint onzuiver gestemd – maar die is dan ook zo onzuiver dat het bijna zeer doet aan je oren.

De Middentoonstemming – die het Van Straten-orgel heeft – is een stemming die aan het eind van de 15de eeuw opkwam; tot die tijd was de Pythagoreïsche stemming beeldbepalend. Die vernieuwing had alles te maken met een verandering in de muziek: akkoorden met tertsen erin werden belangrijk (bijvoorbeeld het akkoord C-E-G). Welnu, zoals een octaaf ‘bereikt’ wordt na twaalf kwinten, zo wordt een terts bereikt na vier kwinten. U raadt het al: vier zuivere kwinten leveren samen geen zuivere terts op, en het is dus zaak de kwinten zodanig ‘vals’ te stemmen dat er zoveel mogelijk zuivere tertsen ontstaan. Dat is de gedachte achter de Middentoonstemming.

Het is fascinerend: in alle opzichten zuiver gestemde orgels bestaan niet – of ze moeten al veel meer dan 12 tonen per octaaf hebben. Aan die indeling in 12 tonen is de wereld inmiddels echter zo gewend, dat dat geen serieuze optie is. [\[HANS FIDOM\]](#)

Jan Zwart in concert: foto gemaakt in de Bovenkerk in Kampen

ORGELPARK
KENNISPROGRAMMA

‘Reverse Engineering’: Albert Schweitzer en Jan Zwart speelden live in het Orgelpark

Monnikenwerk leidt tot verrassende resultaten

De zoste eeuw heeft een schat aan opnamen van orgelmuziek opgeleverd. Voorzichtig wordt hier en daar een begin gemaakt met het wetenschappelijk onderzoeken van de manieren van musiceren die daarin zijn vastgelegd. Hoe speelde men Bach bijvoorbeeld in de jaren '30? In de jaren '50? Wat zijn de verschillen en hoe zijn die te verklaren? In het kader van de Orgelpark-colloquia in het voorjaar van 2013, over Albert Schweitzer (2 maart) en Jan Zwart (20 april), besloten we een bijdrage te leveren aan dit onderzoek, daartoe geïnspireerd door de mogelijkheden van de nieuwe speeltafel bij het Sauer-orgel. Componist Kasia Szwed kreeg opdracht opnamen van het orgelspel van Schweitzer en Zwart nauwkeurig te beluisteren en om te zetten in computerbestanden die de speeltafel zou ‘begrijpen’ en dus zou kunnen ‘afspelen’. Aanvankelijke scepsis verdween bij de eerste resultaten als sneeuw voor de zon: hoe fundamenteel ingrijpend is het verschil tussen luisteren naar luidsprekers en luisteren naar een orgel! Zo valt bijvoorbeeld op dat de waarneming van het tempo waarmee Schweitzer en Zwart musiceren daar in belangrijke mate van afhangt. Blijkbaar ‘werkt’ dit type ‘Reverse Engineering’ dus: hier is door ‘achterwaarts construeren’ een bijzondere stap gezet. *Timbres* verzocht Kasia Szwed kort iets te vertellen over hoe ze te werk is gegaan.

Auteur

Kasia Szwed is componist. Ze bereidt een dissertatie naar aanleiding van haar oeuvre voor aan de University of Birmingham.

De opdracht van het Orgelpark om midi-bestanden te maken op basis van oude opnamen van Albert Schweitzer en Jan Zwart was zacht gezegd een uitdaging. Het kwam er eigenlijk op neer dat ik een digitaal ‘bestuurbaar’ orgel moest ‘leren spelen’ zoals een specifieke organist op een specifieke dag lange tijd geleden had vastgelegd.

Muziek als animatiefilm

Toen ik de opdracht kreeg, moest ik denken aan de manier waarop moderne animatiefilms worden gemaakt. Hoe krijgen studio’s als Disney en Pixar het voor elkaar dat de bewegingen en gezichtsexpressies van Shrek of Papa Smurf er zo realistisch uitzien? De tijd van het snel op elkaar laten volgen van tekeningen ligt ver achter ons; vandaag de dag laat men eerst een acteur acteren. Hij loopt, zit, praat en trekt rare gezichten, terwijl de computer al die bewegingen registreert: hoe snel ze verlopen, welke ruimte ze innemen, welke richting ze hebben - enzovoort. Op basis van dergelijke gegevens wordt vervolgens een authentieke animatiefiguur gecreëerd.

Midi-bestanden

Wat ik voor het Orgelpark heb gedaan, begon in feite ook met zulke acteursregistraties: de geluidsopnamen van Schweitzer en Zwart. Met behulp van enkele computerprogramma’s kon ik elke opname in een ‘midi-bestand’ vertalen. Zo’n bestand is strikt genomen niet meer dan een lijst van gegevens, die de computer in de speeltafel van het Sauer-orgel vertelt wanneer welke toets moet worden aangeslagen en wanneer die weer moet worden losgelaten. Doordat elke noot in een midi-bestand met de hand gemanipuleerd kan worden (zodat hij korter klinkt, of hoger, etc.), kan het tempo van de muziek aange-

past worden; ook kunnen variaties in het tempo worden aangebracht. Op eenzelfde manier kan de speelwijze worden vastgelegd: door de tonen los van elkaar te plaatsen klinkt de muziek staccato, door ze elkaar strak te laten opvolgen legato en door ze elkaar te laten overlappen zelfs legatissimo. Met dit soort informatie op de vierkante millimeter was ik bezig. Hoe hoog, hoe lang, hoe snel.

Een kosmos tussen legato en staccato

Het betekende letterlijk monnikenwerk: al luisterend uitzoeken en vaststellen wat de karakteristiek van elk specifiek fragment was, en die daarna proberen te ‘recreëren’ door de lengtes van *alle noten* in de midi-bestanden aan te passen. *Chapeaux bas* voor Albert Schweitzer en Jan Zwart, dacht ik op een gegeven moment. Zoiets schijnbaar simpels en eenvoudigs als het manipuleren van notenlengtes is eigenlijk cruciaal voor de expressiviteit van muziek. Door ermee te ‘spelen’ kon ik dat proefondervindelijk vaststellen: minimale verschillen in notenlengtes en timing in bepaalde passages deden de muziek opeens heel anders klinken.

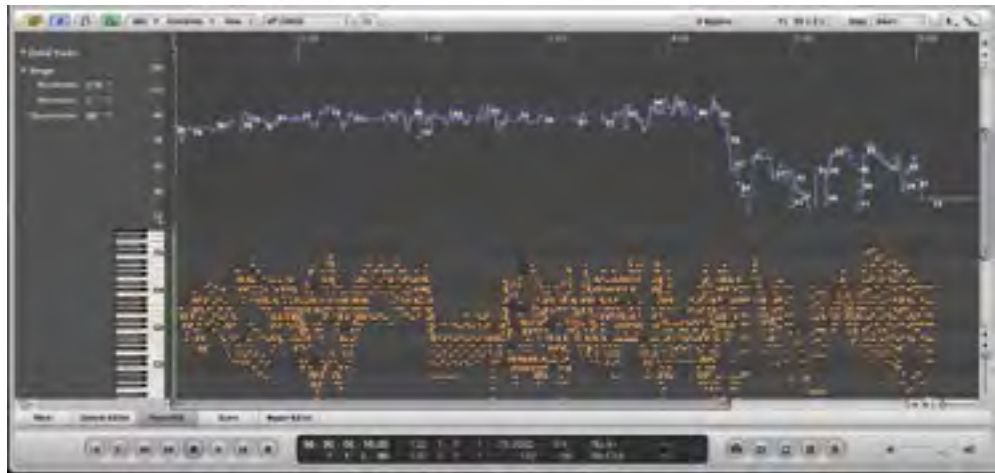
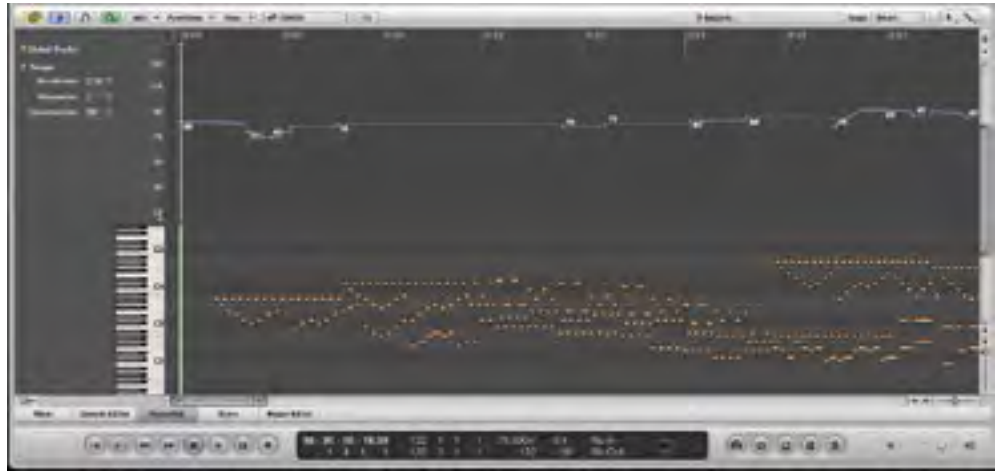
De ‘tempomap’: niemand speelt gelijkmatig

Wat me bij dit werk bijzonder opviel, was hoe veel en hoe frequent het tempo bij Schweitzer en Zwart veranderde. En hoe subjectief ons oordeel is. Vaak merkte ik namelijk niet dat het tempo onregelmatig was, terwijl het computerscherm onweerlegbaar het tegendeel liet zien. Het illustreert hoe essentieel tempo en tempowisselingen zijn. Het karakter van de interpretatie van een partituur, van de vorm van het betreffende stuk, wordt voor een groot deel bepaald door de plaatsen waar tempoveranderingen plaatsvinden. Als dat niet goed gaat, wordt de muziek al snel saai of hysterisch, of gewoon niet overtuigend.

Bij een midi-bestand hoort een zogeheten ‘tempomap’: een grafische weergave van het tempo. Je ziet duidelijke patronen: met een melodische progressie naar boven gaat vaak een geleidelijke versnelling van tempo gepaard; het einde van een frase juist vaak met een geleidelijke vertraging, etc. Het deed me bedenken hoe fascinerend het moet zijn de ‘tempomaps’ van verschillende uitvoeringen van eenzelfde stuk te vergelijken!

Toekomst

We kunnen ons afvragen of het de moeite waard is een computer proberen te leren een mens na te doen. Zonder twijfel kan dat immers nooit voor de volle honderd procent, en dat bewees ook dit project. Denk alleen maar aan de rol die akoestiek speelt in opnamen van orgelmuziek: waar houdt de noot echt op? Of aan de relatieve onmogelijkheid de middenstemmen in polyfone muziek te horen, zeker bij snelle tempi, vooral in oude en dus niet altijd even helder klinkende opnamen. Toch kan dat niet de doorslag geven. Veel belangrijker is dat deze vorm van ‘reverse engineering’, ondanks de beperkingen, ons verrassend veel kan leren over musiceren en waarnemen van muziek.

Twee voorbeelden van het midi-bestand dat het Sauer-orgel in het Orgelpark deed klinken alsof het door Jan Zwart werd bespeeld. Afgebeeld is de fuga uit de beroemde Toccata en Fuga in d kleine terts (BWV 565) van Johann Sebastian Bach. De eerste afbeelding toont het begin: duidelijk is (in de onderste helft met de korte gele streepjes) te zien dat het thema solo begint. Erboven is de tempo-ontwikkeling zichtbaar: Jan Zwart vertraagt eerst een beetje, herneemt dan zijn tempo en gaat steeds iets sneller spelen. De tweede afbeelding toont de hele fuga. De tempowijzigingen zijn indrukwekkend!

Om er zeker van te zijn dat het midi-bestand de tempo-ontwikkeling en de variatie tussen legatissimo en staccato zo exact mogelijk volgde, zijn de opnamen steeds geïntegreerd in de betreffende midi-bestanden. Dat maakt het mogelijk het midi-bestand en de opname tegelijk af te spelen en eventuele afwijkingen onmiddellijk te detecteren. In dit voorbeeld zijn de drie 'midi-kanalen' (Pedaal, Manuaal I en Manuaal II) groen; de audio-opname wordt gerepresenteerd door de blauwe balk.

Kasia Szwed

Esthetica in het Orgelpark: ‘Muziek draait om de mens’

‘Met ratio alleen kom je er niet’, concludeerde een deelnemer aan het symposium muziekfilosofie in de Vrije Universiteit (VU) en het Orgelpark in Amsterdam. Op 23 november 2012 lieten wetenschappers zien dat externe factoren volop een rol spelen bij de duiding van muziek. Een verslag.

Over muziek weet hij één ding zeker: die begint zodra ze klinkt en eindigt wanneer de laatste noot verklonken is. Bijzonder hoogleraar Orgelkunde aan de VU Hans Fidom opent met dat statement het muziekfilosofische symposium. Zo’n veertig mensen hebben hun plek gevonden in de filmzaal op de eerste etage van het VU-gebouw. Dat muziek iets is dat *klinkt*, is volgens Fidom de basis van muziekwetenschap. ‘Organisten kunnen op orgel a niet dezelfde uitvoering van een partituurinterpretatie geven als op orgel b. Als je zo naar muziek luistert, zie je vrij snel in dat elke muzikale situatie uniek is.’ Wie deze ‘situationaliteit’ van muziek als uitgangspunt neemt bij het nadenken erover, begint daarom idealiter bij de musicus en bij de luisteraar.

Sexten en tertsen

Zeventiende-eeuwers zagen het anders: voor hen verliep alles volgens een vooropgezet, goddelijk plan. Ook astronoom Johannes Kepler ging uit van een kosmische harmonie. God had de wereld geschapen volgens harmonische principes en die kon je terughoren in toonladders en melodieën. Met humor vertelt Albert van der Schoot, docent esthetica en cultuurfilosofie aan de Universiteit van Amsterdam, hoe Kepler een link legt tussen menselijke verlangens en klank. Dit doet hij aan de hand van Keplers hoofdwerk *Harmonices Mundi* (1619). ‘Welke toonsoorten zijn geschikt voor welke affecten?’ Kepler koppelt majeur en mineur aan de ‘wetten van de voortplanting’, waarbij majeur staat voor mannelijkheid, handelen, werkzaamheid en hardheid. Mineur is vrouwelijk, zij ondergaat, dus staat voor passiviteit, zachtheid en zielenroerselen. Ook de manier waarop planeten hun banen beschrijven, is volgens Kepler herkenbaar in muziek. Van der Schoot: ‘Welke blauwdruk heeft God gebruikt om zijn schepping in elkaar te zetten; dát wilde Kepler weten.’

Zuiver luisteren

Voordat de symposiumdeelnemers zich per bus laten vervoeren naar het Orgelpark, sluit kunstfilosoof Rob van Gerwen de ochtend aan de VU af. Ook bij hem draait het om het klinken en luisteren, waarbij vooral de intentie van de musicus centraal staat. Hoe verhoudt de luisteraar zich tot hem? Van Gerwen ziet de luisteraar als een kunstbeschouwer die een kunstwerk ervaart. In de bus discussiëren de deelnemers gretig verder. Sluit je de ogen wanneer je tijdens een concert naar muziek luistert of is het juist goed om ook de instrumenten en de musici te zien? En bestaat zuiver luisteren?

Horen, zien, zwijgen

De foyer van het Orgelpark stroomt vol en niet enkel met symposiumdeelnemers: op het programma staat een concert dat algemeen toegankelijk is. De Duitse organist Jörg Abbing zal samen met elf studenten van de Hochschule für Musik in Saarbrücken improviseren op verschillende instrumenten, en zo filmmuziek maken bij de zwijgende film *Carmen* uit 1915 (regie: Cecil B. de Mille). Wanneer de studenten in de sfeervol verlichte ruimte achter hun instrument zitten of staan, is het publiek muisstil. Op het grote scherm verleidt Carmen Don José in blauw- en geeltinten. De muziek volgt het verhaal op de voet. Als Carmen bijvoorbeeld begint te dansen, creëren de studenten ter plekke bijpassende muziek.

Na de film verkent filosoof Marlies de Munck, werkzaam aan de Katholieke Universiteit Leuven, het functioneren van muzikaal enga-

Auteur

Jolanda Breur is zelfstandig journalist en werkt voor dagblad Trouw.

Johannes Kepler was een van de denkers die centraal stonden op het muziekfilosofie-symposium in het Orgelpark. Dit portret dateert uit de 17de eeuw; de maker is onbekend. Het maakt deel uit van de collectie van het Palazzo degli Uffizi in Florence.

gement als het fysiek deelnemen, zich overgeven aan muziek en het ervaren van muziek als onderdeel van een ruimere, culturele context. Ze gaat terug naar het oorspronkelijke verband tussen muziek en mystiek. Muziek kan het bewustzijn beïnvloeden; denk bijvoorbeeld aan bezoekers van rockconcerten. Het zwaartepunt in de muziekgeschiedenis is steeds meer op de band met het woord komen te liggen, totdat muziek in de negentiende eeuw de status van autonome kunst kreeg. Toen kwam de betekenis ervan in het geding. Maar De Munck vraagt zich af of we een nieuwe filosofische theorie nodig hebben. Laten we voor de echte luisterervaring gaan, oppert ze; een ervaring van ‘zinvolheid’.

‘Muziek draait om de mens’

‘Muziek draait om de mens’: dat is de rode draad tijdens het symposium voor bezoeker en filosofiestudent Joyce Stoffelsma (42).

Albert van der Schoot citeerde Johannes Kepler uit diens originele Latijnse teksten. Volgens Kepler stond majeur (de grote terts toonladder) voor mannelijk en mineur (kleine terts) voor vrouwelijk.

Ze studeert aan de UvA bij spreker Albert van der Schoot en wil zelf *classic rock* filosofisch onderbouwen. ‘Misschien iets met situationaliteit en *live* optredens, Queen zou leuk zijn.’ Ze kijkt terug op een geslaagde dag. Haar conclusie: ‘Beleving kun je niet in absolute begrippen samenvatten, dat was voor mij vandaag een eyeopener.’

Het symposium ‘Punt en Contrapunt / Stemmen uit de muziekfilosofie in de Lage Landen’ werd georganiseerd door het Nederlands Genootschap voor Esthetica, het Orgelpark, en het VU Institute for the Study of Religion, Culture and Society. De lezingen zullen te zijner tijd gepubliceerd worden.

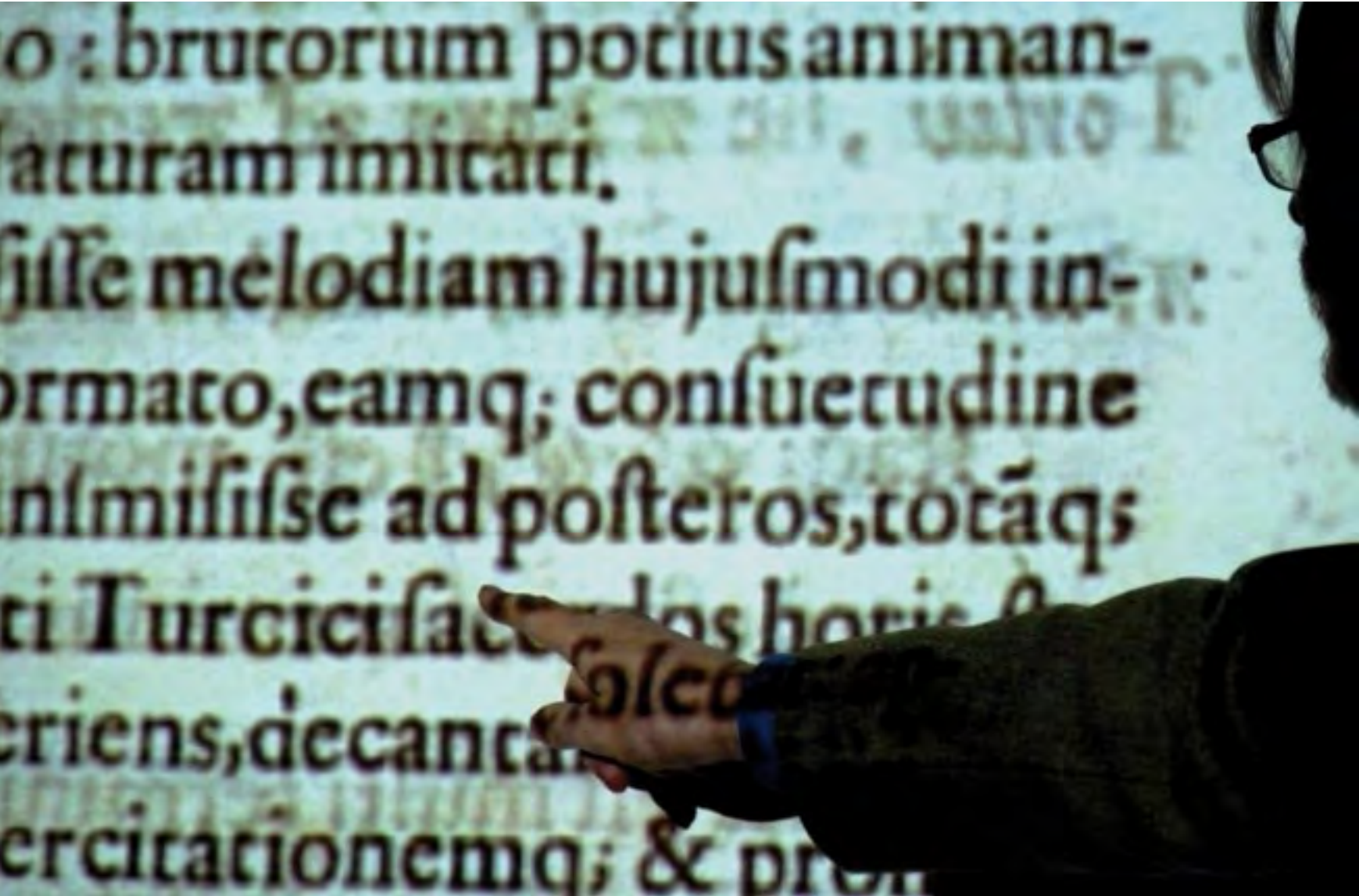
Studenten uit Saarbrücken begeleiden zwijgende film Carmen

Integraal onderdeel van het programma van het symposium muziekfilosofie op 23 november was de vertoning van de film *Carmen* uit 1915, door het Orgelpark geprogrammeerd in de reeks SandwichConcerten. Jörg Abbing en zijn studenten van de Musikhochschule in Saarbrücken voorzagen deze zwijgende film *live* van geïmproviseerde muziek.

De musici uit Saarbrücken hadden zich bij de vertoning van *Carmen* over de hele zaal verspreid; zo verleenden ze een bijzonder ruimtelijk aspect aan hun muziek, wat de effectiviteit ervan bepaald versterkte. Naast de orgels en de vleugel van het Orgelpark bespeelden zij onder meer trompetten, elektrische gitaren en slagwerk. Op het grote scherm werd een originele zwart-wit-versie van Cecil B. DeMille’s film getoond, soms voorzien van een blauw-, dan weer (zoals op de foto te zien) van een groenfilter. Het verhaal is bekend: zigeunermeisje Carmen verleidt grenswacht Don José, zodat haar clan wat minder last van hem en zijn mannen heeft bij het smokkelen van allerlei goederen. Don José raakt geobsedeerd door Carmen, in de

film gespeeld door Geraldine Farrar, en dat leidt tot diverse heftige ontwikkelingen.

Ook dit najaar staan er weer een filmvertoningen op het programma van het Orgelpark. Op 31 augustus voorziet organist Joost Langeveld de film *Panzerkreuzer Potemkin* van geïmproviseerde filmmuziek. Deze film dateert uit 1925; regisseur was Sergei Eisenstein. Op 8 november zijn Jörg Abbing en zijn studenten weer te gast; zij begeleiden dan de film *Tartüff*, eveneens uit 1925, gemaakt door Friedrich Wilhelm Murnau.

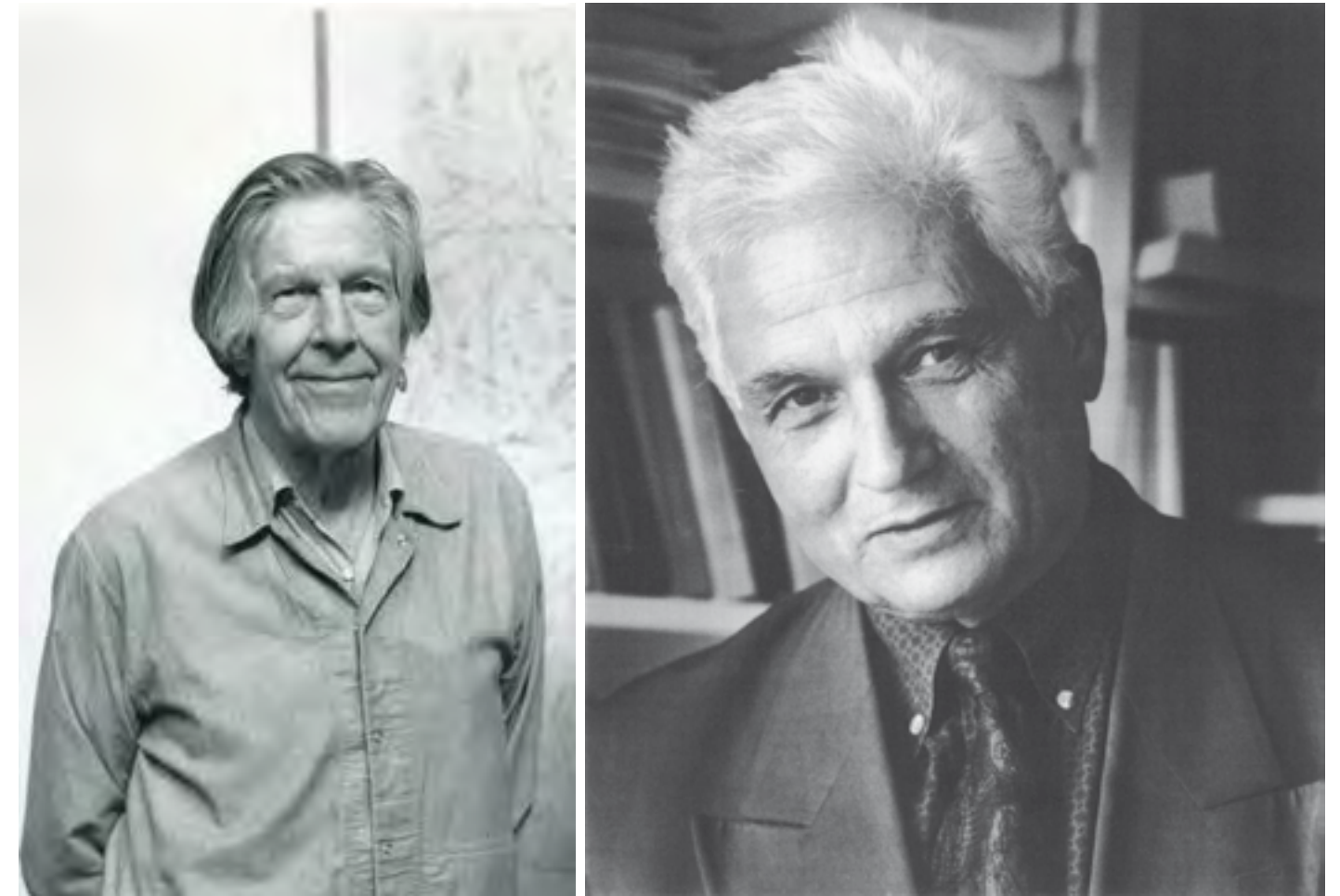
Vrije Universiteit heet GastVrienden Orgelpark welkom

Colleges Orgelkunde voortaan ook toegankelijk voor GastVrienden

Vorig jaar verzorgde de bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit een reeks colleges onder de titel *Let's Talk Music*. Dit najaar vindt de reeks opnieuw plaats. Tevens verzorgt de leerstoel nu voor het eerst een collegereeks in het kader van het *Honours Programme* van de VU: *Music: Listening & Philosophy*. Bijzonder aspect aan beide cursussen is dat ze niet alleen voor studenten openstaan, maar met ingang van het nieuwe seizoen ook voor GastVrienden van het Orgelpark. De leerstoel Orgelkunde is in 2010 gevestigd door het Orgelpark.

Anton Bruckner: beeld in het Stadtpark in Wenen.

John Cage (links) en Jacques Derrida.

De cursus *Let's Talk Music* is breed georiënteerd: studenten kunnen het vak, ongeacht hun hoofdstudie, volgen als onderdeel van de zogeheten 'minor' die ze in hun derde jaar zelf dienen samen te stellen. Het betekent niet dat *Let's Talk Music* aan de oppervlakte blijft. Centraal staat het gegeven dat het de luisteraar is die uiteindelijk bepaalt wat er *de facto* gehoord wordt (en in het verlengde daarvan bij beeldende kunst gezien of bij literatuur gelezen). Hoe werkt dat, welke factoren spelen een rol? Bij het zoeken naar antwoorden passeren esthetische kwesties de revue (wat is muziek?), muziektheoretische (wat is een fuga, wat een sonate?), muziekhistorische (wie was Monteverdi, wie Anton Bruckner?) en journalistieke (wat is muziekkritiek?). *Let's Talk Music* vindt plaats op zeven opeenvolgende dinsdagmiddagen, te beginnen op 29 oktober, van 14.15-18.00 uur. *Let's Talk Music* wordt gegeven in het Nederlands.

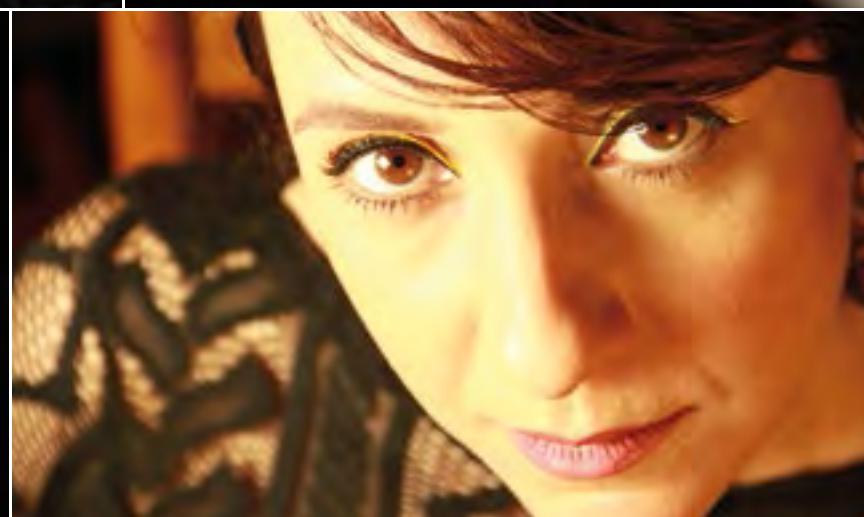
De cursus *Music: Listening & Philosophy* diept de filosofische aspecten van luisteren verder uit in het kader van het Honours Programme van de VU, dat speciaal voor excellente studenten is ontworpen. Aan de hand van teksten en ander werk van denkers als Jacques Derrida, dirigenten als Nikolaus Harnoncourt en componisten als John Cage

komen diverse aspecten van artistieke communicatie (communicatie door middel van muziek, beeldende kunst etc.) aan de orde. Bijdragen aan de cursus worden geleverd door filosoof Marcel Cobussen (Universiteit Leiden), eigentijdse muziek-expert Gary Verkade (Luleå University, Zweden), improvisator Jacob Lekkerkerker (Academie St.-Joost Breda) en de klassiek geschoolde popmusicus Lavalu. *Music: Listening & Philosophy* vindt plaats op dinsdag- en donderdagavond, te beginnen op 3 september, van 18.00-20.00 uur. *Music: Listening & Philosophy* wordt gegeven in het Engels.

Beide cursussen worden gegeven door bijzonder hoogleraar Orgelkunde Hans Fidom. De colleges vinden plaats in het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit, in zaal 16A00 (de kerkzaal bovenin het gebouw). Adres: Boelelaan 1105, Amsterdam. GastVrienden van het Orgelpark kunnen als toehoorder passief deelnemen. Het aantal plaatsen is bij beide cursussen beperkt; GastVrienden dienen zich aan te melden via info@orgelpark.nl. Zie voor meer informatie ook www.orgelpark.nl > research program. [HF]

Libanese muziek in het Orgelpark

Rima Khcheich concerteert

Dit jaar richt het Orgelpark in de kersttijd de blik naar het Midden-Oosten: op woensdag 18 december komt de wereldberoemde Libanese zangeres Rima Khcheich zingen. Samen met onder anderen bassist Tony Overwater brengt ze een programma met spirituele, aan het kerstfeest gerelateerde liederen.

Rima Khcheich begon als klein meisje al met serieuze muzieklessen: ze was nog maar negen jaar oud toen ze zich begon te verdiepen in de klassieke Arabische muziek. Het was met name haar vader die haar daarin sterk stimuleerde. Al snel werd Khcheich een kindster, die de Arabische wereld versteld deed staan met haar interpretatie van klassiek Arabisch repertoire. Als elfjarige viel ze in Tunesië bij het *Bizert Festival for Mediterranean Song* voor het eerst in de prijzen: ze won er een bronzen medaille.

Rima Khcheich schreef zich daarna zo snel als mogelijk was in aan het Nationale Conservatorium van Libanon in Beiroet. Ze liet zich er opleiden tot zangeres, gespecialiseerd in klassieke Arabische muziek. Daarbij hoorde onder meer veel geheugentraining: zo diende ze het liederenerfgoed uit tradities als *Muwashshahat* en *Adwar* uit haar hoofd te kennen. *Muwashshahat* is het meervoud van *Muwashshah*, een liedvorm met, net als in de Westerse muziek, strofen en een refrein. Deze liedvorm ontstond in Spanje in de 9de eeuw, bleef daar populair tot de 11de eeuw en verspreidde zich vervolgens over de hele Arabische wereld. Kenmerkend zijn toonladders met kwarttonen (zogenoemde 'maqams'; de westerse muziek kent als kleinste interval slechts de halve toon) en complexe ritmes.

Al tijdens haar conservatoriumtijd sloeg Rima Khcheich haar vleugels internationaal uit. Ze boekte met name succes met haar vertolkingen van bijzonder complexe liedvormen als *Emta El Hawa* en *Anta al Mudallal*. Inmiddels is zijzelf docent, aan de American University in Beiroet en aan Mount Holyoke College in Massachusetts (VS), waar Arabische muziek deel uitmaakt van een speciaal programma onder leiding van Simon Shaheen. Rima Khcheich treedt daarnaast op over de hele wereld.

In de jaren '90 kwam Rima Khcheich in Nederland in contact met het Yuri Honing Trio en leerde zo bassist Tony Overwater kennen. Overwater is sindsdien haar vaste begeleider. Na het 'Orient Express'-project met het Yuri Honing Trio, hebben Overwater en Khcheich samen de cd's *Yalalili* en *Falak* gemaakt. In het voorjaar van 2013 verscheen opnieuw een cd: *Hawa*. Daarop staat een selectie van liederen uit de *Muwashshahat*, uitgevoerd in eigentijdse bewerkingen met behoud van de authentieke stijlkenmerken. [HF]

Als elfjarige won Rima Khcheich bij het Bizert

Festival for Mediterranean Song al een medaille

Op de bres voor de fluit: het Nederlands Fluitorkest

Op zaterdag 23 november treedt het Nederlands Fluitorkest op in het Orgelpark, met nieuwe muziek van Wilbert Bultman. Ook speelt het orkest *Ombres* van Matthias Kadar en deel 3 van Joep Franssens' *Harmony of the Spheres*. Het orkest, dat tweeëndertig verschillende fluiten telt, bestaat inmiddels twintig jaar. Het NLFO, zoals het zichzelf meestal kortweg noemt, staat vooral bekend als pionier en ambassadeur van Nederlandse fluitmuziek.

Aan de basis van het NLFO staat dirigent Jorge Caryevski. Hij is in Buenos Aires geboren, en heeft een dubbele achtergrond: hij is architect en musicus. Lang kon hij niet kiezen tussen beide professies, maar in 1976 gaf hij dan toch, zij het met moeite, zijn architectenbureau op. Hij vertrok naar Nederland, met als doel als professioneel fluitist aan de slag te gaan. Intussen is zijn staat van dienst in de muziekwereld groot. Hij heeft in verschillende orkesten en ensembles gespeeld en als docent gedoceerd aan conservatoria. Tevens heeft hij muziekwetenschappelijk onderzoek verricht naar fluitmuziek. Met zijn zo verworven kennis richtte hij in 1993 het NLFO op. Het orkest wil de fluit niet als solo-instrument neerzetten. Het ziet zichzelf als één stem, 'waarin individuele kwaliteiten opgaan in een gemeenschappelijk ontwikkelde sonoriteit.'

Het NLFO speelt met wisselende samenstellingen van fluitinstrumenten. De meest gebruikte samenstelling bestaat uit twaalf concertfluiten in C, acht altfluiten, vier basfluiten, één contrabasfluit, en één subcontrabasfluit. In deze samenstelling, die een omvang van in totaal zes octaven oplevert, komen alle instrumenten het best tot hun recht, ook al zijn andere combinaties eveneens denkbaar. Tijdens de concerten van het NLFO zijn altijd diverse samenstellingen te beluisteren. Deze grote diversiteit blijkt een inspiratiebron voor vele componisten uit binnen- en buitenland te zijn. Tot de componisten uit eigen land die al voor het NLFO stukken hebben geschreven behoren onder anderen Jacob ter Veldhuis, Klaas de Vries en Theo Loevendie.

Het NLFO gaat graag samenwerkingsverbanden aan, zodat fluitmuziek verbonden wordt met andere muziekgenres en kunstvormen. Geregeld nodigt het orkest bijvoorbeeld gastsolisten uit om hen te vergezellen. Ook droomt het orkest ervan dat er ooit een fluitorkest van Europa ontstaat. Internationaal timmert het NLFO alvast aan de weg met optredens in Frankrijk, Duitsland, Spanje en Roemenië. [\[Alexander Hangoor\]](#)

In het NLFO gaan individuele kwaliteiten op in

een gemeenschappelijk ontwikkelde sonoriteit

Het orgel in de St.-Janskathedraal in 's-Hertogenbosch is in eerste aanleg gebouwd door Florentius Hocque, Hans Goltfus en Galtus en Germer van Hagerbeer, en werd opgeleverd in 1634. In 1787 bouwde A.F.G. Heyneman een nieuw orgel in de kast van 1634. Daarna werd het enkele malen uitgebreid; in 1984 reconstrueerde Flentrop Orgelbouw de situatie van 1787.

Het orgel in de Catharinakerk in Roden werd in 1780 opgeleverd door orgelmaker Albertus Anthoni Hinsz. De foto laat duidelijk zien dat het front bepaald niet vlak is, zoals bij orgels uit de Middeleeuwen, en tegelijk dat de hoofdstructuur nog steeds dezelfde is, namelijk geordend in middentoren en zijtorens, gescheiden door tussenvelden. De middentoren is hier rond, de zijtorens spits, de tussenvelden gewelfd. Typerend voor Hinsz zijn de velden naast de zijtorens: half rond, op die manier de aansluiting tussen front en zijwanden van het orgel versoepelend. De foto toont overigens eveneens duidelijk dat dit orgel twee klavieren heeft: een Hoofdwerk en een Rugwerk, beide voorzien van een geheel eigen kast.

Vaak is aan het orgelfront goed te zien hoeveel

Hoe werkt dat?

Het Orgelfront (2)

Het uiterlijk van het Van Straten-orgel laat zien dat er nogal wat

verschil bestaat tussen de manier waarop orgels in de middeleeuwen

werden vormgegeven en die van instrumenten zoals het Sauer-orgel.

Dat verrast natuurlijk niet: het Sauer-orgel is een kleine 450 jaar

jonger dan het Utrechtse Gerritsz-orgel waarvan het Van Straten-orgel een replica is. Aan de andere

kant: beide instrumenten hebben een front dat is bepaald door een

ordering van orgelpijpen. Die overeenkomst betekent dat door de

geschiedenis van het orgelfront een rode lijn loopt die vergelijkingen

mogelijk maakt en zo ontwikkelin-

gen zichtbaar.

In het vorige nummer van *Timbres* kwam aan de orde dat orgels meestal een onderkast hebben (voor de techniek) en een bovenkast (voor de pijpen). In het Orgelpark is dat heel duidelijk te zien aan het Van Straten-orgel.

Een belangrijk vormgevend principe van orgelfronten in de Renaissance en de Barok werd in de Middeleeuwen bedacht. Ook dat is goed te zien aan het front van het Van Straten-orgel. Om de gewichtsverdeling van de pijpen op de windlade te optimaliseren, werden namelijk de pijpen niet op een rij gezet, van links naar rechts en van groot naar klein, maar zodanig dat zowel in het midden als aan de zijkanten grote pijpen kwamen te staan. (De windlade is het deel van de orgeltechniek waarin de wind uit de balgen via ventielen al dan niet tot de pijpen wordt toegelaten.) Omdat de frontpijpen (de zichtbare pijpen van een orgel) in de middeleeuwen gewoon net als de binnenpijpen direct op de windlade stonden, toont het front van het Van Straten één-op-één de indeling van de windlade: grote pijpen in het midden en aan de zijkanten, dus in drie ‘torens’; de kleinere pijpen tussen de torens. Zo ontstaat een vijfdelig front: toren – tussenveld – toren – tussenveld – toren.

Waren torens en tussenvelden in de Middeleeuwen nog vlak, in de Renaissance begonnen orgelmakers daarin te variëren. Van lieverlee ontstonden fronten met ronde en spitse torens. Een tweede belangrijk aspect van de ontwikkeling van het orgel in de Renaissance en de Barok was dat in het front zichtbaar werd gemaakt hoeveel manualen het orgel had.

Een goed voorbeeld is het hierbij afgebeelde orgel in de St.-Janskathedraal in 's-Hertogenbosch (kast en front uit 1634). Links en rechts zijn zeer grote pijpen in dito pijpvelen te zien; dat zijn de pijpen van het Pedaal (het voetklavier). Van onder naar boven zien we daartussen als het ware drie aparte fronten: onderaan het front van het orgeldeel dat achter de rug van de organist staat en een eigen kast heeft (het Rugwerk, meestal bespeeld vanaf het onderste handklavier); daarboven het front van het Hoofdwerk (het middelste klavier); en daarboven het front van het Bovenwerk (het bovenste klavier). Het front van dit grote orgel toont bovendien dat elk orgeldeel een ronde middentoren heeft en twee spitse zijtorens. De andere foto toont het anderhalve eeuw later gebouwde orgel in de Catharinakerk in Roden: de indeling kent nog steeds torens en tussenvelden, maar de Barok heeft hier duidelijk zijn intrede gedaan: dit front is een en al beweeglijkheid. [\[HF\]](#)

manualen het betreffende orgel heeft

Het Orgelpark, een podium met een missie

Wij vragen uw support

Het Orgelpark in Amsterdam is een internationaal podium voor organisten, componisten en andere kunstenaars. Het doel is het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Het Orgelpark werkt met een breed palet aan activiteiten, zoals het verlenen van compositieopdrachten en studie-faciliteiten, het organiseren van concerten en masterclasses, en het Orgelpark Research Program.

Wat biedt het Orgelpark u?

Het Orgelpark wil een breed publiek aanspreken, jong en oud, gewone muzikliefhebbers en professionals. Daarom willen we dat mensen zich thuis voelen in het Orgelpark. En daar zullen wij ook alles aan doen. Naast het brede afwisselende programma, bieden wij een prachtige Art Deco-ambiance, een intieme concertzaal met zes indrukwekkende orgels, een mooie en heldere akoestiek, een gezellige foyer. En natuurlijk wordt u door ons warm en persoonlijk onthaald. Het Orgelpark bezoeken is uitgaan op zijn best.

Steun ons

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven.
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance.

Word Vriend van het Orgelpark, u ontvangt dan:

- 2 x per seizoen ons magazine Timbres, met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc.
- Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark.

U kunt meer doen: word GastVriend van het Orgelpark

- Bent u nieuwsgierig naar wat er in het Orgelpark staat te gebeuren?
- Heeft u zin om gezellig uit te gaan in een prachtig Art Deco theater?
- Zin om eens echt te gast te zijn?

Als GastVriend kunt u alle concerten gratis bezoeken. U ontvangt elk jaar tweemaal Timbres en een cd.

Hoe word u Vriend of GastVriend?

Online	www.orgelpark.nl
Post	Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax	020 51 58 119
Telefoon	020 51 58 111
Mail	info@orgelpark.nl

Losse kaarten

Losse kaarten	€ 20,- / € 15,- en € 12,50
Studenten, 65+ en stadspas	€ 12,50 / € 9,- en € 8,-

Word Vriend
van het Orgelpark
voor € 40,- en help
ons het orgel op een
nieuwe manier te
presenteren

Word GastVriend
van het Orgelpark
voor € 70,- en

bezoek gratis
alle concerten!

Kijk verder op www.orgelpark.nl

Kaartverkoop en meer...

Losse kaarten

Losse kaarten € 20,- / € 15,- en € 12,50
 Studenten, 65+ en stadspas € 12,50 / € 9,- en € 8,-

Telefonische bereikbaarheid

Dinsdag t/m vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en op concertdagen vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Openingstijden kassa

De kassa is geopend vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Vriend of GastVriend worden

Online www.orgelpark.nl
 Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
 Fax 020 51 58 119
 Telefoon 020 51 58 111
 Mail info@orgelpark.nl

Vriend € 40,- per seizoen

GastVriend € 70,- per seizoen

Belastingvoordeel voor Vrienden

De Belastingdienst ziet het bedrag van € 40,- dat u het Orgelpark schenkt wanneer u Vriend van het Orgelpark wordt als donatie. Dit houdt in dat u dit bedrag bij het aangeven van uw inkomstenbelasting van uw inkomen mag aftrekken.

Reserveren/bestellen door GastVrienden

Online www.orgelpark.nl
 Reserveren van kaarten door GastVrienden kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour. Wilt u per mail of telefonisch bestellen? Zie hieronder.

Reserveren/bestellen door Vrienden/Gasten

Online bestellen

Online bestellen van kaarten kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U kunt alleen online bestellen indien u direct betaalt via iDEAL. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour.

Schriftelijk bestellen (Post, Fax of Mail)

Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
 Fax 020 51 58 119
 Mail info@orgelpark.nl

Schriftelijk kaarten bestellen kan tot uiterlijk twee weken voor de voorstelling. Per kaartje wordt € 1,- aan kosten en porti berekend. Door invulling van uw rekeningnummer en handtekening machtigt u het Orgelpark het totaalbedrag van uw rekening af te schrijven.

Gereserveerde kaarten dienen uiterlijk een halfuur voor aanvang van de voorstelling te zijn afgehaald. Na dit tijdstip vervalt uw reservering. Wij stellen het op prijs indien u bij verhindering uw reservering annuleert. Zo worden anderen in de gelegenheid gesteld alsnog de voorstelling bij te wonen.

Kaarten kopen aan de kassa

Aan de kassa kunt u contant betalen of pinnen. Wij accepteren geen theaterbonnen.

Losse cd's

Het Orgelpark geeft regelmatig cd's uit. Deze cd's kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen. Prijs: € 15,- voor een enkele cd.

Regels bezoek

Het is niet toegestaan beeld- en/of geluidsopnamen te maken tijdens de voorstelling. Mobiele telefoons dienen uitgeschakeld te zijn.

Informatie voor minder validen

Er zijn algemene invalidenparkeerplaatsen aanwezig vóór het gebouw. Het Orgelpark is geschikt voor minder validen (de linkeringang is speciaal voor rolstoelgebruikers). Voor een goede gang van zaken is het handig om bij uw reservering op te geven dat u minder valide bent. Blindengeleidehonden zijn welkom, mits vooraf gemeld. Er is geen ringleiding aanwezig.

Hoe ons te bereiken, openbaar vervoer en parkeren

Parkeren in het centrum is moeilijk en duur. Parkeren in de Gerard Brandtstraat is niet mogelijk. We raden u sterk aan uw auto te parkeren in een parkeergarage (P+R World Fashion Centre, Parkeergarage Byzantium of Museumplein) of per openbaar vervoer te komen. Openbaar vervoer: Tram lijn 1, halte Jan Pieter Heijestraat. Gebruik om uw route te plannen de site www.bereikbaar.amsterdam.nl

Bestel en info www.orgelpark.nl

Vooruitblik

Het Orgelpark in het voorjaar van 2014

De Kruisweg, vanouds in de Katholieke Kerk uitgebeeld in veertien ‘stations’, is zowel in de geschiedenis van de beeldende kunst als in die van de muziek een steeds terugkerend thema. Volgend voorjaar staat het Orgelpark er in de lijdenstijd bij stil, met een project waaraan zowel ons draaiorgel The Busy Drone meedoet (muziek van *Gilius van Bergeijk*), maar ook het Maastrichtse koor *Studium Chorale* (muziek van Franz Liszt) en *studenten* van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag (zij maken een ‘kruisweg’ langs alle instrumenten in het Orgelpark). *Jong talent* zal ook elders in het voorjaar alle ruimte krijgen: zo zullen organist/componist *Masato Suzuki* en componist *Thanasis Deligiannis* samen een project verzorgen. Een bijzonder project zal ook de herneming zijn van de composities voor orgel en elektronica die sinds de opening in 2007 in opdracht van het Orgelpark zijn geschreven. Aanleiding is dat *Ton Bruynël*, een van de belangrijkste componisten uit de geschiedenis van de Nederlandse elektronische muziek en geestelijk vader van het idee akoestische en elektronische instrumen-

ten te combineren, volgend jaar tachtig jaar oud zou zijn geworden; hij overleed in 1998. De componist *Niek Verkruisen* (1924-1999) staat centraal in een van de colloquia in het kader van het Orgelpark Kennisprogramma. Verkruisen bleef zelf liever op de achtergrond maar was een belangrijke stimulator achter de ontwikkelingen van musici in zowel ‘ernstige’ muziek (zoals organist *Jos van der Kooy*) en ‘lichte’ muziek (zoals pianist *Cor Bakker*). In het colloquium een overzicht van Verkruisens leven en vooral veel aandacht en ruimte voor zijn muziek, die Engelse en Franse romantiek op een fascinerende manier combineert. Met enige trots kondigen we ook alvast onze reeks *Meesterorganisten* aan, met concerten door *Ben van Oosten*, *Thomas Trotter* en *Bernard Foccroulle*.

Nieuwsgierig geworden?

Kijk op www.orgelpark.nl. Daar vindt u de ‘actueelste’ versie van ons programma.

The Busy Drone speelt ook het komend najaar weer een geheel eigen rol in de programmering van het Orgelpark, evenals Franz Liszt (foto linksonder bladzijde 70), Masato Suzuki (foto rechtsonder bladzijde 70) en Ben van Oosten (foto rechts hieronder). De foto van een van de stations van de Kruisweg is gemaakt in Czystochowa (Polen), vanwege de Zwarte Madonna in de aldaar aan St.-Paulus gewijde kloosterkerk een geliefd bedevaartsoord, te vergelijken met het Franse Lourdes.

Colofon

TIMBRES • Alle kleuren van het Orgelpark
Nummer 14 • Majus 2013

Timbres verschijnt tweemaal per seizoen, in juni (over de evenementen in het Orgelpark in het najaar, dus van september tot en met december) en in december (voorjaar, dus van januari tot en met mei). Timbres brengt achtergrondinformatie bij de evenementen die in het Orgelpark plaatsvinden.

Redactie
Hans Fildon
M 06 537 14735
E h.fildon@orgelpark.nl
W www.orgelpark.nl

Vormgeving
Kutlo Design, Haarlem

Aan dit nummer werken mee

Teksten
Brend Blom, Hannah Booms, Jolanda Bleur,
Marlijn Duller, Hans Fildon, Alexander Hangoor,
Kees Hoek, Johan Lijmer, Jacqueline Oikamp,
Didi de Pooten, Kasia Szwed

Fotografie
Mohd Akhadi (Hijorgue), Harry Booms (Orgel
Cathedraalkerk Edefflor werk d'it), Jorge
Corysch (Nederlandse Natuurhistorie), Tonje
Dulmet (Dagboek Orgelpark, servicepagina),
Kristel van der Horst (Dinsdag symposium: muziek
in de kerk), Mijne Meerholz (Kasia Szwed),
Wilhelm Oetman (Katholiek Kerkblad), Harald
Vogel, Massimo Roberto Lebricht Music & Arts
(Frank Zappa), Bernhard Schmidt (Wolfgang
Rihy, persmap en Europese Kultuurtage,
Kulturtag), Joyce Van der Meulen (Robert van
Heumen/Klaus de Vries/Ben van Oosten
(Dit, y (b), Nederlandse Muziek Instituut, Den
Haag (Jan Zwart), Nederlandse Instituut voor
de Orgelkunst/Bijdragen voor het Cultureel
Erfgoed (Orgel St. Jan 'n Hertogenbosch/Hoe
werkt dat?), Yale Music Library (New Haven,
Connecticut (MS) (Diet).

De redactie heeft geprobeerd van alle afbest-
dingen de rechtshouders te achterhalen.
Wie hun aantonen recht te hebben op een of
meer afbeeldingen in dit nummer zonder door
de redactie te zijn benaderd, wordt verzocht
zich binnen twee weken na het verschijnen van
dit nummer bij de redactie te melden.

Uitgever
Stichting Het Orgelpark
Gerard Brandstaat 26
1054 BK Amsterdam
T 020 52 58 111
W www.orgelpark.nl

Abonnementen

Wij nodigen u van harte uit om naar het
Orgelpark te komen als onze gast en als onze
vriend. En misschien wilt u wel Gastvriend
worden van het Orgelpark. Daarmee steunt u
ons doel om het orgel nieuw leven in te blazen.
Als Gastvriend ontvangt u tweemaal per
seizoen het tijdschrift Timbres (met concert-
overzichten, achtergrondartikelen, interviews,
concerttoelichtingen, etc.) u krijgt namelijk uit
me e collectie en u kunt zoveel concerten als
u maar wilt gratis bijwonen. Zie voor meer
informatie de voorgaande bladzijden.

ISSN
1875-1215

HET DEPOT

Beeldengalerij

ONDER- HUIDS

Zondag 6 oktober 2013
t/m 23 maart 2014

Dit is de eerste tentoonstelling van de
Beeldengalerij Het Depot in de
Stichting Depot. De tentoonstelling
van de beeldengalerij Het Depot is het
aantal werken en installaties van
creatieve mensen van Nederland.
Het Depot heeft beeldmakers
de mogelijkheid ook te ont-
werpen en/of een podium voor
beeldmakers te zijn. Het Depot
heeft een museum voor beeld-
makers en fragmenten van
beeldmakers.

Beeldengalerij
Het Depot

Permanente en wisselende
tentoonstellingen van ruim
200 werken en fragmenten van
hedendaagse beeldmakers.

Open: 10.00 - 17.00

7 april - 22 september 2013

Het Depot

BOHNIQUE RAYON

2 juni 2013 - 30 januari 2014

Villa Hinkeloor / Benedenstal

ONDERHUIDS

6 oktober 2013 t/m 23 maart 2014

Het Depot

TEJA VAN HOFTEN

2 februari - 28 mei 2014

Villa Hinkeloor / Benedenstal

ARBORETA DE OREIJEN
& HINKELOORD

Permanente tentoonstelling

Het Depot

EJA SIEPHAN
VAN DEN BERG

Permanente tentoonstelling

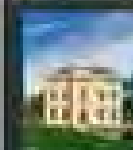
Villa Hinkeloor

Beeldengalerij

Beeldengalerij

Beeldengalerij

Beeldengalerij

Beeldengalerij Het Depot
Arboretum 4
Gyng 80 Wageningen

Locatie Villa Hinkeloor
Generaal Frickweg 44
Gyng 8V Wageningen

T 0031 030 460 200
F 0031 030 460 200
E beeldengalerij@hetdepot.nl
I www.hetdepot.nl

Steun ons

**Het Orgelpark, een
podium met een missie**

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten en nieuwe componisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance

**Geef u op:
bel 020 51 58 111**

**Word Vriend
voor € 40,-**

- U ontvangt
- 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres
 - Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark

Het bedrag van € 40,- is aftrekbaar bij uw belast ingaangifte

**en word
(Gast)Vriend!**

**Word GastVriend
voor € 70,-**

- U bent altijd van harte welkom als onze gast in het Orgelpark en u kunt gratis alle concerten bezoeken!
- U ontvangt: 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres
- U ontvangt een cd die is uitgegeven door het Orgelpark

**of kijk op
www.orgelpark.nl**

*Kijk op bladzijde 67 & 69
voor meer informatie*

8 717825 031141 >